

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KENTEREND TIJ IN DE ZENDING IV (slot)

N.a.v. D.J. Bosch, *Transforming Mission*

Vorige week zagen we dot voor Bosch Lukas' visie op de armen een belangrijke basis is. Daarin spreekt mee de visie van Bosch op heil als concreet, politiek en economisch gebeuren. Alleen al omdat zo een eigengekozen thema over de bijbel wordt heengelegd, mogen we Bosch niet volgen. Bovendien is Lukas minder specifiek dan Bosch doet voorkomen

5.3. De bijbel als geheel

Maar Bosch heeft niet alleen over Lukas geschreven. Ook al kunnen we niet ingaan over zijn visie op Mattheus en Paulus, toch is het belangrijk nog te spreken over zijn gebruik van de bijbel als geheel. Om van daaruit een compleet beeld te krijgen over het bijbels fundament van zijn zendingsleer.

5.3.1. Jezus, krnd van zijn tijd?

Volgens Bosch heeft de kerk te lang rondgelopen met het idee dat met de komst van Jezus de eigenlijke, universele verlossings-gedachte uit het OT te voorschijn kwam, pg. 20. Die vervolgens in het NT ontwikkeld werd met de

magistrale opening naar alle volken der wereld. Maar die gedachte is volgens Bosch onjuist, want Jezus was, meer dan we dachten, bijna exclusief opgesloten in het joods-religieuze denkklimaat. Niemand kon direct begrijpen dat de deur naar de volken door Hem zou opengaan.

5.3.2. Acceptatie van de Schriftkritiek

Hierbij komt Rosch, van oorsprong een Nieuwtestamenticus, op het voor hem bekende terrein van de historisch-kritische bijbelwetenschap. Die wordt door hem volledig geaccepteerd en benut. Daardoor moeten we, zegt hij, bijv. uiterst sceptisch staan t.o.v. de historische betrouwbaarheid van de evangeliën. Maar gelukkig redde de zgn. redactie-kritiek ons van de radicale opvatting van Bultmann die van Jezus' historisch doen en spreken bijna niets meer overhield. We hebben geleerd dat de historische Jezus altijd ook subjectief gekleurd weergegeven wordt door de geloofsvisies van de evangelisten. Anders gezegd, dat wat in de evangeliën van Jezus verteld wordt, is tegelijkertijd dat wat over Jezus verteld wordt.

In het NT (en breder, in de hele bijbel) vinden we dus geen eenduidig beeld van Jezus, maar een menigte aan visies en theologiën over Jezus. Daardoor konden in de loop van de tijd ook allerlei Jezus-beelden ontstaan, variërend bv. van de Amerikaanse middenstander tot de

HOOFDARTIKEL

**Kenterend tij in de zending
IV (slot)**

C.J. Haak

UIT DE SCHRIFT

Advent volgens Zefanja III

G. Mulders

KERKELIJK LEVEN

Kritiek op de 'verbondstheologie'

B. Luiten

GEKNIPT VOOR VANDAAG

Het koninkrijk Gods en de kerk

GELEGEN/ONGELEGEN

J. Kamphuis

MUZIEK

Daar is uit's werelds duistre

wolken

J. Smelik

OECUMENICA

Toespraak dr. A.N. Hendriks
A.N. Hendriks

BOEKBESPREKING

Christelijke levensstijl I

PERSCHOUW

W.G. de Vries

UIT DE KERKEN

marxistische revolutionair. De fout in het verleden was dat men de **bijbel** opvatte als een objectieve, accurate en alleen geldige weergave van het christendom. Maar die houding rust op een gevaarlijke illusie, zegt Rosch, pg. 182. Want onze visies zijn altijd interpretaties van wat we goddelijke openbaring achten, nooit die goddelijke openbaring zelf. Terwijl bovendien die interpretaties sterk beïnvloed zijn door ons zelf-verstaan.

5.3.3. *Bijbel als interpretatie van Gods openbaring*

Van de kritische hermeneutiek heeft Bosch geleerd dat er geen objectieve realiteit buiten onszelf (out there) is, maar altijd een intersubjectieve, geïnterpreteerde waarheid. Zo komt hij dan tot zijn hoofdstelling dat we in de **bijbel** geen verslag van goddelijke openbaring aantreffen, maar interpretaties ervan. Het is een illusie dat **we** zouden kunnen doordringen tot een zuiver evangelie dat niet beïnvloed is door menselijke en culturele toevoegingen.

Daardoor is directe toepassing van de Schrift onmogelijk, want ieder 'verstaat' de openbaring alleen vanuit eigen achtergrond, inclusief de kerkelijke traditie. Daarom kan een gereformeerde ambtenaar in een stadse omgeving een andere opvatting hebben van het christelijk geloof dan een rooms-katholieke hoer in Latijns-Amerika, of een lid van de onafhankelijke Afrikaanse kerken, 23, 183.

5.3.4. *De 'logic' van Jezus' dienstbetoon voortzetten Het gebeuren vervangt de tekst*

Met deze opvatting laat Bosch in feite het normatieve karakter van de tekst van de **bijbel** los. In de woorden van J.G. Du Plessis: Bosch beroept zich voor de fundering van de zending meer op de (veronderstelde) geschiedenis achter de tekst, die de tekst geproduceerd heeft, dan op de tekst zelf.

Dat betekent volgens Bosch niet dat we alle kanten op kunnen met de **bijbel**, want we moeten Jezus blijven verstaan binnen de context van de gemeenschap van gelovigen, het gehele volk van God in verleden en heden. Of, eigenlijk gesproken, we moeten ons laten bepalen door 'het gebeuren van Jezus Christus', 22. Die gebeurtenissen deden de christelijke **gemeenschap** ontstaan, en dar blijft de maatstaf voor wat **echt** christelijk is.

We worden immers juist van de Nieuwtestamentische wetenschap weer terug **verwezen** naar de 'praktijk' van Jezus. Hij inspireerde m.n. de eerste christelijke gemeenschappen tot een consequente **doorvoering** van hun leven in dienstbaarheid, ook in andere historische omstandigheden.

'Incarnatie'

De kerngedachte daarbij is het serieus nemen **van** de vleeswording. Zoals in Jezus' dagen het Woord vlees geworden **k**, zo moet het **Woord** opnieuw vlees worden in elke nieuwe context. In feite moeten christenen en theologen precies datzelfde doen als wat de NT-schrijvers hebben gedaan. En we hebben daarbij volledig de andere tijden, culturen en contexten in rekening te brengen, net als **Mattheus**, **Lukas** en **Paulus** dat in hun tijd deden, 21.

Daarom moet de christelijke gemeenschap niet proberen de verschillen tussen de bijbelse theologien op te lossen, noch ook de grote historische veranderingen tussen de eerste en de twintigste eeuw weg te drukken. Nee, zegt Rosch, we moeten in een 'creatieve maar verantwoordelijke vrijheid de logische consequentie (the logic) het dienstbetoon van Jezus en de vroege kerk voortzetten op een aansprekende en creatieve manier tot in onze tijd en context', pg. 181, vgl. pg. 21. Vandaar ook dat Bosch in het NT voldoende materiaal aantreft om uit te komen bij een nieuw paradigma van integrale bevrijding, voorkeursoptie voor de armen, contextualisatie, anticipatie van Gods toekomst, solidariteit met de wereld, evangelieverkondiging, vrede stichten, heil toepassen, kerk-voor-andere zijn, enz.

5.4. *Evaluatie*

5.4.1. *De Schrift geen goddelijke openbaring*

Met Du Plessis moeten **we** constateren dat de poging van Bosch om de zending bijbels te funderen mislukt is. We waarderen positief dat hij boven de verwarring van de theologische verdeeldheid probeert uit te komen. Maar juist door de waardering van de Schriftkritiek ontnam hij zichzelf die mogelijkheid bij voorbaat. De Schrift mag hij Bosch niet zijn wat ze is, nl. goddelijke openbaring. Daarmee is het belangrijkste spoor in de moderne missiologie verlegd. Welke richting we daarmee uitgaan is afhankelijk van de mode van de tijd.

5.4.2. *Beroep op onduidelijke christelijke gemeenschap*

Zeker, Bosch probeert wel foute interpretaties over 'Jezus' in te dammen, door een beroep op de christelijke gemeenschap. Maar is het duidelijk dat hiermee niet een bepaalde kerkengroep, of kerkelijke richting is bedoeld. En hij is zeker niet van plan ook maar enige christelijke visie als 'de alleen geldige' te accepteren. Dat betekent bv. in de behandeling van de geschiedenis net zo veel waardering voor elementen bij Rome, de Grieks-Orthodoxen, de Baptisten als bij de Gereformeerden. Bosch ziet zelfs kans via het post-moderne paradigma om die verschillen in een 'creatieve spanning' bij elkaar te houden. Al met al, de christelijke gemeenschap kan geen vervangende norm voor zending worden.

5.4.3. *Ruimte voor willekeur*

De vrijheid die Bosch de kerken toewent geeft hem althans de ruimte om **betrekkelijk** willekeurig om te gaan met elementen van de Schrift. Ik noemde al het ontbreken van de scheppingsgeschiedenis en de zondeval. We denken ook aan het element **van** Gods 'compassion' (het gedreven méé-lijden) in het OT, die ook de volken positief zou raken. Daardoor wordt het oordeel bij de profeten problematisch, zei Bosch. Ja, want dan is uit het oog verloren dat Israël juist het volk van de verlossing was, dat – met alle zwakheid – toch in geloof voor God **hoog**. Iets wat Assur en Babel niet deden en dus gestraft werden. Iets wat Nineve wél deed op Jona's prediking en dus gespaard bleef.

5.4.4. Verkiezing, tot dienst alleen?

Ook het element van de 'verkiezing' tot dienst is zo'n willekeurig element, losgerukt uit het geheel van de Schrift. Gesuggereerd wordt dat Israël alleen maar in de tijd vooruit is op de volken. Zij komen straks aan de beurt om net zo goed als Israël te delen in Gods heil. Deze uitloper van de barthiaanse verkiezingsleer is erg gewild in de moderne missiologie, maar we moeten hem als onbijbels afwijzen. Verkiezing betekent allereerst dat God Zich een volk tot Bruid uitkoos, dat Hem moest dienen, heilig voor Hem leven, afgezonderd van de wereld, Deut. 7. Alleen in de heilshistorische lijn naar Christus toe zal Israël van betekenis en zegen voor de wereld worden.

5.4.5. Eenzijdige commentaar-gebruik

Du Plessis merkt t.a.v. de NT-studies van Bosch op dat hij indrukwekkend veel literatuur heeft verwerkt, maar toch wel opvallende eenzijdig is in de exclusieve keuze van historisch-kritische raadgevers. En daarbij dan tegelijk de onhoudbare indruk wekt dat die kritische theologen hoe dan ook toch ten innerlijke eenheid zouden hebben.² Du Plessis merkt tenslotte op dat zgn. bijbelse voorkeur voor de armen, een dominante trek in heel Rosch' boek, niet meer is dan een persoonlijke voorkeur van Bosch zelf..

5.4.6. Incarnatie: Openbaring van dynamisch gebeuren

Fundamenteel is Bosch' visie op openbaring, geschiedenis en incarnatie. Hij koos fundamenteel voor het zgn. 'gebeurtenis'-karakter van Gods openbaring in de geschiedenis. Daarbij legt hij de vleeswording van Christus als hoogtepunt van Gods zorg voor de wereld uit. Dan is er, logisch gezien, geen verhindering meer die 'incarnatie' in onze tijd voort te zetten. Het Woord moet immers in elke context weer opnieuw vlees worden.

Daardoor wordt de het unieke van de incarnatie van het Woord en daarbij de weg naar de verzoening aan het kruis een probleem. Met als gevolg, de grote nadruk op de navolging van het praktische dienstbetoon van Christus. We verloren eerst met de Schriftkritiek de historische Jezus, vervolgens zijn uitspraken en leerredes, om tenslotte kennelijk alleen zijn 'dienst-betoon' (ministry), en dan nog eenzijdig alleen voor de armen, over te houden.

5.4.7. Andere normen, andere zending

Geen wonder dat je dan wel uitkomt bij een uiterst actieve en wereld-verbeterende vorm van 'christendom', maar wellicht nooit meer de vraag stelt of dit nu ook wáár christendom is. *Transforming Mission* lijkt zorgezien meer op een bijzonder waardevol ethisch handboek voor maatschappelijk optreden van de kerk ten gunste van intermenselijke problemen. Als zodanig is het wel degelijk een boek dat onze aandacht moet blijven trekken. Maar het is geen inleiding meer voor een zending, die oproept tot bekering tot de levende God om te ontkomen aan de komende toom.

Als de criteria verlegd worden van het luisteren naar het

doen, komt de barmhartige Samaritaan scherp in beeld, met een scala aan wereldwijde opdrachten voor de kerk. Dat zeker. Maar de luisterende Maria verdween uit het zicht. Toch wordt juist die geprezen omdat zij het éne nodige gekozen had, Luk. 10 : 42. En daarmee gaf Christus wel degelijk de prioriteit aan van kerkelijk optreden ten behoeve van de wereld.

6. Transforming Mission

We moeten deze eerste oriëntatie in *Transforming Mission* afsluiten. Alleen al de bijbelse fundering leverde genoeg stof tot nadenken op. Bosch heeft heel wat overhoop gehaald, waar we principieel nee tegen moeten zeggen. Voor ons is deze *Transforming Mission* een eindpunt voor het bijbels zendings-begrip. Daarmee is niet gezegd dat we nu uit de problemen voor zending in deze tijd zijn. Integendeel, die beginnen pas wanneer je juist bij Bosch gezien hebt, hoe veel elementen van de zendingstaak nog bleven liggen.

Bosch wist bezielend te schrijven. Zijn enorme gedrevenheid om de kerk in beweging te krijgen naar de wereld toe, om niet te blijven staan bij de huidige stand van zaken, is boven twijfel verheven. Vandaar dat zijn boek ook inderdaad transformerend wil werken en werkt. De wijze van optreden van de kerk in de wereld is bepaald niet vlekkeloos geweest. Bosch wilde koste wat kost daarin verandering brengen. De richting die hij daarbij aanwijst kan de onze niet zijn. Maar het besef dat hij het in zijn leven niet bij woorden heeft gelaten, moet voor de kerk en zending reden zijn om zich de doelstelling en totaalvisie van zijn *Transforming Mission* aan te trekken: een kerk die optreedt in de wereld met het getuigenis van Christus!

C.J. Haak

¹ Vgl J.G. du Plessis, 'For reasons of the heart: a critical appraisal of David J. Bosch's use of Scripture in the foundation of christian mission', in *Missionalia*, Vol 18:1, pg. 75-85, mn. 82. Hij tekent hierbij aan, een kleine maar belangrijke verandering. Zozeer dat daarmee het schriftuurlijk fundament onder de zending, in strijd met de oorspronkelijke bedoeling, alleen maar meer verzwakt wordt, pg. 83. Op grond daarvan is Du Plessis zeer terughoudend t.a.v. Rosch' enthousiasme voor de zgn. 'derde weg' van het post-moderne paradigma, waarmee Rosch de Verlichtingsproblematiek te hoven wil komen. Bij alle respect die Du Plessis uit voor Bosch' (eenzijdige) kennis op NT-gebied, eindigt hij met de trieste constatering dat de status van de bijbel bij Bosch onduidelijk blijft. Ja, dat Bosch zelfs z'n voorkeur voor de armen niet zozeer op de Schrift zelf fundeert, maar daartoe gedreven is vanuit een eigen innerlijk, hartelijke zorg voor hen, 'for reason of the heart'.

² J.G. du Plessis, a.a., pg. 80-81.

ADVENT VOLGENS ZEFANJA III

De apostel Petrus vertelt in zijn tweede brief, dat er in de laatste dagen spotters zullen zeggen: waar blijft de belofte van zijn komst? De apostel antwoordt: De Here talmt niet met de belofte...

Zefanja moet het antwoord van de HERE zelf doorgeven: Daarom, wacht op Mij, luidt het antwoord des HEREN.

Dat is een dreigend woord: Wacht maar...

Want mijn vonnis is, volken te vergaderen, ...over hen mijn gramschap uit te gieten, heel mijn brandende toorn, want door het vuur van mijn naijver zal de ganse aarde verteerd worden (3 : 8).

Maar de vorige week waren we toch met de vaste hoop geëindigd: Misschien zijn wij geborgen op de dag des oordeels, of misschien worden wij gered als door vuur heen. Hoe dan ook: gered zullen worden die ootmoedig zijn! Zo sprak de profeet, naar wie wij luisteren.

Zullen er tenslotte nog ootmoedigen zijn, 'over zijn'?

De HERE zegt: Ik zal in uw midden overlaten een nederig en ootmoedig volk en wie schuilen bij de naam van de HERE (12). De HERE zal actief zijn onder zijn volk met zijn heil. Niet meer alleen maar Jeruzalem met lampen doorzoeken om mens en dier weg te vagen, maar daar een overblijfsel van Israël bewaren, dat geen onrecht doet en geen leugen spreekt en geen bedrog pleegt.

Ziet u: De hoogmoedigen zullen worden weggevaagd. Er zal voortaan geen overmoedige meer zijn op mijn heilige berg, zegt de HERE.

Dat betekent: het wordt feest!

Jubel, dochter van Sion; Israël, juich!

Verheug u en wees vrolijk met heel uw hart, Jeruzalems dochter:

De HERE heeft uw gerichten weggenomen.

Hij heeft uw vijand weggevaagd.

De koning Israëls, de HERE, is in uw midden, een verlossing brengende held!

Alle reden dus voor een groot feest, een feest voor Gods volk.

Maar er gebeurt meer.

Er komt een ongekende jubel, het allerheerlijkste is, dat de HERE zelf over zijn volk opgetogen blij zal zijn. De profeet zegt op z'n Hebreeuws dat nadrukkelijk door herhaling van het woord: Hij zal met vreugde zich over u verblijden. En dan nog een keer: Hij zal over u juichen in gejubel.

Het wordt een feest met een allerheiligste feeststemming.

En degenen die nog ver weg wonen en verdriet hebben, omdat ze niet op dat feest aanwezig kunnen zijn, zal Ik samenbrengen. Ze horen bij u!

Zo wereldwijd de toorn van de HERE over de volken op aarde heel de geschiedenis maar doorgaat, zo wereldomvattend zal uiteindelijk de heerlijke en doorluchte dag zijn van het weergaloze feest van de HERE. Dat feest zal alle volgende tijden, de eeuwen der eeuwen in alle eeuwigheden omvatten.

Dan wordt gevierd 'de vreugde van onze Here' (Mattheus 25 : 21, 23).

Dat is de vreugde die de Here bezit. Het is zijn blijheid en zijn feest. En zijn volk mag daarin delen.

Het kan daarom niet ook maar lijken op het mooiste feest dat we hier op deze aarde kunnen meemaken en vieren. De feesten hier blijven altijd hoogtepunten boven het alledaagse uitgeheven.

Maar dan is er het feest van Hem die gisteren en heden dezelfde is en tot in eeuwigheid. Een feest dus altijd op het hoogste vlak. Een Gode waardig feest van de HERE zelf.

Deelnemers aan dat feest zullen zijn Israëlieten die de overgebleven rest van Gods volk zijn. Ze doen geen onrecht en spreken geen leugens en in hun mond zal geen bedriegelijke tong meer gevonden worden.

Dat zal uniek zijn, want dan geschiedt wat nog nooit is gebeurd: enkel volmaakte mensen, die n.l. hun tong in toom houden (Jac. 3 : 2vv).

Het zullen mensen zijn, van wie de Here Jezus eens roemde bij de ontmoeting met Nathanaël: Kijk nou 'ns, echt een Israëliet, in wie geen bedrog is.

En hoe ootmoedig toont zich Nathanaël, als hij zegt: Vanwaar kent U mij?

Nathanaël was één van het overblijfsel van Israël, zoals Zefanja dat heeft omschreven.

En hoe trof dat samen!

De goede Herder van Israël was gekomen om zijn volk uiteindelijk te gaan weiden en te laten neerleggen zonder dat iemand ze opschrikt.

Met de komst van de Here Christus in deze wereld werd de grote en doorluchtige dag van de HERE opnieuw verder vooruit geschoven.

En we gaan er nu rechtstreeks op af.

Dan zullen we elkaar oproepen blij te zijn en zullen juichen en Hem eren, want dan is de bruiloft van het Lam en zijn Bruid eindelijk gekomen.

Dat die overweldigende dag nog steeds niet gekomen is, ligt aan Gods meedogen en geduld.

De Here talmt niet met wat Hij heeft beloofd.

De Here heeft zoveel geduld... met u.

Aldus de apostel Petrus.

En zo naderen we de jaarwisseling.

En de Here Jezus telt zijn jaren verder, van annus Domini 1992 naar 1993.

Misschien komt Hij in dat jaar?

Misschien zijn we geborgen op de dag des oordeels, of misschien worden we gered als door vuur heen.

Zeker is dat ootmoedigen gered zullen worden.

Zij die zich op tijd bekeren, n.l. nu.

Advent volgens Zefanja is ook advent volgens Petrus omdat het 't advent is van onze Here Jezus Christus.

G. Mulders

KRITIEK OP DE 'VERBONDSTHEOLOGIE'

De vorige week zagen wij, dat de discussienota van het G.S.E.V., getiteld *Openheid tot dienstbetoon*, nogal wat elementen bevat die de probleemstelling vertroebelen.

Niet alleen worden de argumenten te veel kerkelijk geformuleerd, maas ook bleek er een bepaalde kerk-filosofie achter schuil te gaan. En bovendien wordt er in de kleine lettertjes ingrijpende kritiek geleverd up, zoals dat genoemd wordt, de 'verbondstheologie' van K. Schilder.

Strikt genomen heeft dat met het toelatingsbeleid niets te maken, daarom is het jammer dat dit zo gepresenteerd wordt. Maar nu het eenmaal gebeurd is, wil ik het niet onweersproken laten.

Citaat

Om voor ieder duidelijk te zijn geef ik eerst een letterlijke weergave van deze passage, die te vinden is op blz. 14 van de discussienota:

'Het is boeiend maar ook noodzakelijk om van hier terug te gaan naar het denken van K. Schilder. In zijn denken speelt allereerst het tegenover elkaar stellen van verbond en schepping een belangrijke rol. Als gevolg daarvan krijgt hinnen zijn 'verbondstheologie' de schepping – en daarmee ook de scheppingswijsheid! – slechts een marginale plaats (de schepping als 'substraat'gedachte). Zie daarvoor zijn *Heidelbergse Catechismus*, deel III en IV (1947 ev.). In de gereformeerde kring heeft met name W. Nieboer deze gedachtenlijn van Schilder opgepakt en verder uitgewerkt. Voor het helder krijgen van deze scherpe scheiding van verbond en schepping, zal er theologisch en filosofisch nogal 'in de diepte' moeten worden gepeild! Zie reeds de voorzichtige aanzetten tot kritiek op dit punt in de *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek* van J. van Genderen en W.H. Velema, Kampen 1992, p. 297 e.v. en m.n. p. 317 e.v.

Naast dit tegenover elkaar stellen van verbond en schepping waardoor de wijsheid niet voldoende tot zijn recht kan komen, speelt nog een tweede gedachtenlijn bij Schilder een belangrijke rol. En dat is zijn sterke concentratie op de situatie van voor de zondeval. Als gevolg daarvan kan de gebroken en zondige situatie van na de val, waarin we als gelovigen nog steeds verkeren, moei-

lijk in rekening gebracht worden. Het principiële denken dreigt dan tot een 'normatief idealisme' te verworpen en mist de nuchterheid en de bereidheid tot compromissen.'

Verbonden schepping

Wij hebben in onze taal de vrij sterke uitdrukking, dat iemand zich zou omdraaien in zijn graf als hij dit of dat nog zou kunnen horen.

Aan die uitdrukking moest ik denken, toen ik las, dat K. Schilder verbond en schepping tegenover elkaar zou hebben gesteld, en dat hij tussen die twee een scherpe scheiding zou hebben gemaakt.

Wat ik namelijk van Schilder altijd begrepen heb is dit, dat hij in Gods verbond het behoud ziet van de schepping en het herstel van de oorspronkelijke harmonie van Genesis 1. Dit vindt bij hem zijn bijzondere toespitsing in het herstel van de mens, als beeldrager van God. In dat beeldrager-zijn liggen tal van verbanden samengevat, namelijk enerzijds de verantwoordelijkheden die de mens ontving naar zijn naaste toe en over alle schepselen en heel de aarde, en anderzijds zijn verbondenheid met en onderworpenheid aan God om in diens vreugde te delen en uiteindelijk ook in diens heerlijkheid.

Die harmonie werd door de zondeval totaal verstoord. Toen de mens in opstand kwam tegen zijn Schepper en Koning, stond de schepping op tegen de onderkoning. Dat is één geheel.

En zo wordt dit ook als één geheel hersteld, in Christus, de Middelaar van het verbond.

Tk citeer uit *Christus en Cultuur*, Franeker 1968, over het ambt van Jezus Christus:

'Juist als tweede Adam grijpe de Christus als ambtsdrager in het midden der geschiedenis terug naar haar begin, en naar de daarin gestelde beginselen. Door voor Gods oog Zijn (aan dat der menschen fundamenteel gelijke) ambt te bedienen, vat Hij de groote reformatorische taak van terugkeer tot het abc der levens- en wereld-orde op. God dienen, in het concrete leven, God gehoorzamen in alle functies van het bestaan, Gods uitgedrukten wil volbrengen met al wat in ons is, en zulks te midden van, en in organisch verband of verbond met alles wat om ons is, zie daar dit abc' (blz. 43).

En even verder:

'Het heeft Hem zóó gegrepen, dat Hij in Zijn laatste groote kerkgebed, 'opgezonden' in de dagen Zijner vernedering, den Vader heeft gezegd: Ik bid niet dat Gij hen uir de wereld wegneemt, maar dat Gij hen bewaart van den booze. Dat Gij hen dáár bewaart, niet in hun klooster, dat een refugium der eigenwilligheid, een refectorium

der vermoeidheid wordt, althans, wanneer het geen open venster en geen open deur naar de wereld heeft' (blz. 49/50).

Tot zover twee citaten van K. Schilder. De taal is wat verouderd, maar toch nog zeer duidelijk: met grote kracht betoogt Schilder, hoe hij de Middelaar van het verbond *midden in de schepping* ziet staan, om *dáár* de gevallen mens op te richten, met de bedoeling dat die mens het abc van zijn bestaan weer zal begrijpen, geloven en vervullen. Juist daarom was K.S. zo sterk geconcentreerd op de situatie van voor de zondeval. Die constatering van het G.S.E.V. is juist, maar moet *niet* worden gehanteerd als een *tweede* gedachtenlijn van K.S. *los* van de *eerste*. Juist omdat Schilder het behoud van heel de schepping voor ogen hield (immers, de schepping heeft niet gezondigd, *maar* zij is om *uwentwil* vervloekt), verwachtte Hij haar heerlijkheid te aanschouwen samen met de verheerlijking van Gods kinderen. Vergelijk Rom. 8 : 21: **Ook** de schepping **zelf** zal van de dienstbaarheid aan de vergankelijkheid bevrijd worden tot de vrijheid van de heerlijkheid der kinderen Gods.

Ik constateer a. dat deze gedachten van K. Schilder voluit Schriftuurlijk zijn, en b. dat hierin geen spoor te vinden is van een scheiding tussen verbond en schepping, laat staan van een gecreëerde tegenstelling tussen die twee. **Integendeel**, als het gaat om christelijke cultuur bezweert K.S. ons van de verbondsgemeente geen klooster te maken.

Wat is cultuur?

Ir. J. Huygen heeft in zijn lezingen benadrukt, dat wij leven in een tijd waarin het fiasco blijkt van grote verhalen. Zo noemt hij als voorbeeld ook het cultuurverhaal van K. Schilder. Ik heb daar al eerder iets **van** doorgegeven in De *Reformatie* jrg. 67 nr. 37 (20 juni 1992) blz. 721. Helemaal ontbraken toen nog de bewijzen en de pogingen daartoe.

Nu hij echter deze dingen schrijft krijgen wij wat meer zicht op zijn argumentatie. Waarom zou volgens Huygen het cultuurverhaal van K.S. niet meer opgaan? Omdat, zo lezen wij, door de nadruk op het verbond de wijsheid van de schepping niet voldoende tot zijn recht kan komen. Met andere woorden: als je alles binnen het verbond houdt, kam je aan de schatten van de schepping **niet** echt toe, en dus kom je aan cultuur niet toe. Echte cultuur, daarin leunen wij aan tegen de prestaties van andere christenen.

Die gedachte komen wij ook tegen bij prof. dr. ir. T.M. Klapwijk in zijn hoekje *Op de grens*. Hij schrijft: 'Vanuit dit perspectief is het opvallend, dat de kerken, die mede door Schilders optreden zijn gevormd, die oorspronkelijke inzet **niet** hebben kunnen handhaven. Immers, vanuit de vrijgemaakt-gereformeerde kerken is er wel een intense activiteit ontwikkeld op het vlak **van** maatschappelijke organisaties en scholen, maar op intellectueel en cultureel gebied is men betrekkelijk steriel gebleven of schatplichtig aan een elders aanwezige intellectuele traditie' (blz. 55).

Hier valt het woord *steriel*.

Maar tegelijk valt op, dat Klapwijk in één adem spreekt over 'intellectueel' en 'cultureel*', voor hem staat dat op één lijn.

Hetgeen meteen de vraag oproept: *wat is cultuur?*

En als je het cultuurverhaal van K.S. wilt bekritisseren: *wat bedoelde K.S. met cultuur?* In ieder geval niet alleen, en ook niet in de eerste plaats, de wetenschappelijke en intellectuele prestaties! Als K.S. het had over cultuur, dan wees hij naar Gen. 1 : 28, de opdracht om deze aarde te beheren en te ontplooien tot eer van God. Dat is onze oorspronkelijke roeping, en in Christus komt die roeping opnieuw naar ons toe. En dat is zeker geen taak die vooral de *intelligentia* wordt gegeven. Nee, juist de slagersjongen en de fabrieksarbeider en de huismoeder mochten begrijpen uit de preken van K.S. dat zij bezig waren met een stuk cultuur in de volle bijbelse, oorspronkelijke zin, wanneer zij hun dagelijks werk gelovig verrichtten.

Mijns inziens gaat dit cultuurverhaal nog volledig op, en zal er meer nodig zijn dan een losse kreet om dit onderuit te halen. **Ook** heeft dit alles én met de schepping én met verbond te maken, zodat van een scheiding of een tegenstelling nog steeds geen sprake is. En steriel is deze gereformeerde cultuurbeschouwing **allerminst** gebleven: sinds de Vrijmaking zijn door de jaren heen, door de wekelijkse verbondsmatige prediking, vele geleerde én eenvoudige broeders en zusters met hun dagelijkse arbeid dienstbaar gemaakt aan Gods Koninkrijk.

Of daarbij geen aspecten ondergewaardeerd zijn, is een vraag **apart**. Evenzo of de wetenschappen (behalve de theologie) in de praktijk geen aandacht te kort gekomen zijn, is een legitieme vraag. Maar het cultuurverhaal heter invullen is altijd mogelijk.

De 'substraat'gedachte

Dat er binnen de 'verbondstheologie' slechts een marginale plaats voor de schepping zou overblijven, wordt door het G.S.E.V. nader aangeduid en verklaard met de woorden nissen haakjes: de schepping als 'substraat'gedachte. Met als bewijs **een** niet nader gepreciseerde verwijzing naar de delen III en IV van de toelichting op de *Heidelbergse Catechismus*, geschreven door K. Schilder.

Nu heb ik met deze algemene verwijzing wat moeite. Niet dat ik niet bereid zou zijn om deze beide delen in hun geheel door te nemen, wat samen zo'n 1000 bladzijden pittige lectuur is. Maar als de auteur(s) niet duidelijker aangegeven welke passage's zij bedoelen, kan ik de kracht van hun bewijsvoering niet nagaan. En ik kan ook niet signaleren welke gedeelten *eventueel* door het G.S.E.V. zelf over het hoofd werden gezien. Ik zou er dus voor willen pleiten wat zorgvuldiger met lectuurverwijzingen om te gaan.

Wat is de 'substraat'gedachte? Dit, dat het één ondergeschikt en dienstbaar is aan het ander. Wil iemand zijn werk doen, dat heeft hij een substraat nodig, een stuk grond, een bureau, **een** auto of wat dan ook. Je hebt arbeid en arbeidsvoorwaarden, middelen om je arbeid te

kunnen verrichten. Die middelen (substraat) worden meestal niet zo belangrijk, het gaat om het produkt. Zo kon Schilder zeggen, dat de wereld de werkvloer is waarop de kerk gebouwd wordt. Daar heb je dan de schepping als substraat, als ondergeschikt en dienstbaar aan de opbouw van de kerk. Hierin leest het G.S.E.V. een benadrukking van het verbond ten koste van de betekenis van de schepping. De schepping en haar wijsheid verdwijnen in de marge.

Echter, tegen dit misverstaan heeft Schilder zelf uitdrukkelijk gewaarschuwd!

Men leze zijn *Heidelbergse* Catechismus, deel III, blz. 477 e.v.

Schilder vertelt daar heel beeldend over een chauffeur en een straatmaker. Een berijder van een auto heeft slechts één gedachte, hij wil komen van de ene plaats naar de andere. Daartoe kiest hij een straat, die voor hem klaar ligt. Die straat is dan letterlijk substraat voor hem, hij schenkt er weinig aandacht aan, evenals aan de straatmaker. Hij wil slechts zijn doel bereiken.

Zo gaat dat, tenminste, let op: *zolang* die berijder *en die straatmaker twee verschillende personen zijn!*

Heeft de berijder, om van A naar B te komen, eerst *zelf* de straat moeten leggen, dan rijdt hij daar *trots* overheen.

En heeft hij steen voor steen moeten neerleggen in een woestijn, heeft hij zich een weg moeten boren door een rots, dan is die straat een kunstwerk. Substraat, zeker, maar hoog in ere, tot glorie van de straatmaker die tegelijk de berijder is.

Zien we dan dat *substraat* zeker niet hetzelfde is als *marginaal* en *minderwaardig*?

En zien we dan ook, hoe dit beeld van straatmaker en berijder op God van toepassing is, die eerst de wereld schiep en vervolgens zijn eigen weg door die wereld gaat?

Wat een kunstwerk is de aarde, het speeltoneel, met al de rollen die daarop gespeeld worden. En denk dan niet, dat God 2 losse dingen wil: het substraat, het toneel, de planken enerzijds en het toneelstuk anderzijds. Nee, Hij wil het toneel-in-gebruik, de straat-in-gebruik, de mens-in-actie, kortom: de wereld-juichend-tot-zijn-eer!

Daaraan is de wereld dienstbaar, substraat. Maar, zegt Schilder, het is onzin, magere onzin, om daarvan te maken: *zij is alleen*-maui.-middel (blz. 479).

Want het kan ook andersom: ons menselijk bestaan kan substraat worden voor het functioneren van de vrijgemaakte kosmos onder God. Dan zijn wij daaraan dienstbaar dat de *schepping* juicht!

Substraat-zijn is daarom niet minderwaardig; het ziet veelmeer op het herstel van de harmonie, de ordening tot Gods eer in onderlinge dienstbaarheid,

Tot zover Schilder.

Kan nog duidelijker worden aangetoond, uit Schilders eigen mond, dat het G.S.E.V. de 'substraat'-gedachte a. onjuist en b. eenzijdig gebruikt? Ik dacht het niet.

De kritiek van prof. dr. W.H. Velema

De discussienota van het G.S.E.V. beroept zich vervol-

gens op de voorzichtige kritiek op Schilder op dit punt in de *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek* van J. van Genderen en W.H. Velema (Kampen '92). Een bijzonder waardevol boek, waar wij blij mee zijn. Blijkens het *Woord vooraf* is het bedoelde hoofdstuk, dat handelt over De mens *het beeld van God*, van de hand van prof. dr. W.H. Velema. Uiteraard komt er in dit hoofdstuk heel wat meer ter sprake dan de voorzichtige confrontatie met Schilder, maar voor ons onderwerp zullen wij ons hiertoe beperken.

De bedoelde kritiek richt zich dan op de opvatting van Schilder, dat het dragen van Gods *beeld* in Gen. 1 : 26 de aanduiding zou zijn van de *opdracht* die de mens bij zijn schepping van God ontvangt, en meer niet.

Velema acht het in strijd met de directe formulering van deze tekst om zich het verloop in 'twee fasen te denken. Zo, dat de mens eerst geschapen zou zijn, en *vervolgens* zijn opdracht (beeld Gods te zijn) zou hebben ontvangen. Alleen dan zou Schilder gelijk kunnen hebben, dat het beeld Gods alléén iets zegt over de *taak* van de mens.

Maar, zegt Velema, God *schiep* de mens naar zijn beeld. Het *beeld Gods* zijn zegt dus ook iets van de *schepping* van ieder mens. Alle gaven die de mens naar lichaam en geest ontvangen heeft haren daarbij. Ook het geslachtelijk onderscheid is karakteristiek voor de mens als beeld van God (Gen. 1 : 27). Wanneer dan de mens in zonde valt, is het beeld niet helemaal weg; wel is het geheel bedorven.

Het zal duidelijk zijn waarom het G.S.E.V. op deze kritiek wijst. Hier zou Schilder het *beeld* Gods ten onrechte hebben beperkt tot de *verbondsrelatie* met God, ten koste van de herkenningpunten van dit beeld in de *schepping* van ieder mens. Schilder zei inderdaad ronduit, dat de gevallen mens Gods beeld niet meer draagt. Alleen in Christus ontvangen wij die heerlijkheid terug.

Wat van deze kritiek te denken?

Zij is onze aandacht waard, maar ik ben nog niet echt overtuigd. Als wij naar Christus kijken, die voor ons het beeld van God volkomen gedragen heeft, waarop letten wij dan om dat beeld in Hem te zien? Op zijn *menselijke natuur*? Dat dacht ik niet.

Christus zei: 'Wie Mij heeft gezien, heeft de Vader gezien', Joh. 14 : 9. En dan gaat Hij verder: 'Geloof gij niet dat Ik in de Vader ben en de Vader in Mij is? De woorden, die Ik tot u spreek, zeg Ik uit Mijzelf niet; maar de Vader, die in Mij blijft, doet zijn werken' (vs. 10). Daar wijst de Heiland niet op zijn mensheid, maar de woorden die Hij namens de Vader spreekt, op de Vervulling van zijn ambt.

Het is dan ook frappant, en wellicht enigszins innerlijk tegenstrijdig, dat wanneer Velema komt te spreken over *Christus het beeld van God*, hij niet één keer dit beeld betreft op de mensheid, de lichamelijke of de menselijke kwaliteiten van de Middelaar. Hij wijst dan wel, net als Schilder, alleen op het ambt: 'In zijn spreken, handelen en houding is kenbaar en voelbaar geworden, hoe heerlijk God is. Hij was en gaf een zuivere weerkaatsing van deze

heerlijkheid', zo geeft Velema met instemming een citaat van F.J. Pop door (blz. 305). Ja, we lezen zelfs: 'Christus is met zijn komst naar en met zijn werk op aarde, in de volle zin van Genesis 1 : 26 het beeld Gods' (blz. 305). Als wij dan naar het beeld van Christus vernieuwd worden (Rom. 8 : 29), zullen wij 'opnieuw het beeld van God zijn, zoals God Adam oorspronkelijk geschapen heeft' (blz. 305).

Maas als dan de menselijke en lichamelijke kwaliteiten van de Heiland *buiten* de beschrijving vallen van de manier waarop Hij Gods beeld gedragen heeft, hoe kunnen dan diezelfde kwaliteiten nadrukkelijk *binnen* de beschrijving vallen van het beeld Gods dat wij oorspronkelijk droegen en door Christus opnieuw zullen dragen? Deze incongruentie wordt binnen de *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek* niet opgelost.

Daarom houd ik het vooralsnog op de onder ons gangbare exegese: het beeld van God dragen is Hem representeren, zijn goedheid en gerechtigheid naar God en naar heel de schepping toe weerspiegelen. Met Christus kunnen wij zeggen: wie ons ziet, kan iets van de Vader zien. Een hoge roeping.

Een roeping die ook tot de ongelovige mens komt. Ook hij heeft die taak, daarom is hij geschapen en om die reden mogen wij hem niet doden of vervloeken (Gen. 9 : 6, Jac. 3 : 9). Maar als hij die taak laat liggen, draagt hij dan Gods beeld? Zo ja, wat is dan in hem van God te zien?

En is het waar, dat ook het geslachtelijk onderscheid behoort tot het beeld van God? Maar God is geen man of vrouw, Hij is geen mens, Hij is God.

Scheppingsopenbaring

De wijsheid kan niet voldoende tot zijn recht komen, zo lezen we. Omdat verbond en schepping tegenover elkaar zouden staan bij K. Schilder. Nu ook kennelijk in dit opzicht, dat wij God niet alleen leren kennen in zijn *verbond*, maar ook in zijn *schepping*.

Inderdaad is van Schilder bekend, dat hij verbond en schepping nier op één lijn plaatste als het ging om Gods zelfopenbaring. Hij legde er de vinger bij, dat art. 2 N.G.B. begint met 'Wij': *Wij*, die geloven en belijden, *wij* kennen Hem op twee manieren. Er zijn geen twee *kenbronnen*, zodat je zonder Bijbel God ook zou leren kennen uit de natuur. Er is één bron: de Schrift. En dan zijn er twee *kenmiddelen*: wie Bijbelkennis heeft, krijgt natuurkennis daarbij. God openbaart Zich in de Schrift; wie daarnaar hoort ziet Hem ook openbaar in de natuur. Het bewijs dat de *natuurkennis* afhankelijk is van de Schriftkennis levert art. 2 zelf, als het zegt: 'Wij kennen Hem door twee middelen. Ten eerste door de schepping, *onderhouding* en regering *van* de hele wereld.' Van de schepping immers weten wij alleen door het Woord, dat is niet te zien. Tot zover K.S.

Dit is inderdaad een onderscheid. Maar is het niet terecht? En al zou men het willen aanvechten, dan nog kan men hierin geen *scherpe scheiding lezen* tussen verbond en schepping, en nog veel minder een *tegenstelling*.

Bovendien moet ik in dit verband denken aan al de energie die Schilder *verbruikt* heeft in de bestrijding van Karl Barth! Een geweldige polemiek is dat *geweest*. Waarom? Omdat Barth een kwalitatief onoverbrugbare scheiding maakte *tussen* God en de schepping. God zou alleen maar *trancendent* zijn, hwg verheven, niet aanwezig op het platte vlak van de aarde. Hoogstens zou af en toe de ongerepte wereld van de Vader onze wereld 'snijden', gedurende een kort moment, *dat* niemand kan vasthouden. God is er dan, maar Wij is er meteen ook weer niet. Niemand hier kan zeggen dat hij God of Gods Woord heeft; hij wordt hoogstens even aangeraakt vanuit een andere wereld. Deze dialektische spanning is karakteristiek voor Barth. God is er, maar Hij is er meteen ook niet: deze paradox is het *uitgangspunt* in het denken van Barth.

Schilder heeft dit met hart en ziel bestreden. Hij verwijt 'deze paradoxen-jager-in-geweldigheid' de oudste en grootste paradox over het hoofd te zien, namelijk 'dat God zoowel *transcendent* als *immanent* is: d.w.z., dat Hij niet alleen *hoven* de wereld, *vóór* de geschapen wereld, *onafhankelijk* van die wereld is (de *verticale* lijn), doch *óók* *tòt* die wereld ingaat, *in* die wereld *blijft* met zijn almachtige en alomtegenwoordige Energie (de *horizontale* lijn)' (*Be paradox in de religie*, in: *Bij dichters en Schriftgeleerden*, A'dam 1927, blz. 104).

Ook wijst K.S. op een preek van Kuiper over het 'geworteld en gegrond' in Ef. 3 : 17: 'In die twee woorden hebt ge een *staan*, een *vastgegroeid* zijn (niet momenteel, doch *duurzaam*) in een *horizontaal* vlak. Doch de planting is van boven; de levenskracht is uit God; en van ogenblik tot ogenblik is er de 'almachtige en alomtegenwoordige kracht' die onderhoudt alle planting Gods' (a.w., blz. 110).

Hier worden verbond en schepping niet gescheiden, integendeel, je hoort een vermenging van verbondstaal en scheppingstaal, precies als in zondag 10 van de catechismus.

Laten wij wijsheid liggen?

Nu zit ik nog met deze vraag: *welke* wijsheid zouden wij nu missen? Gesteld, dat de nota gelijk zou hebben, dat het *verbond* het tegenovergestelde zou zijn van de schepping, dat daardoor 'de wijsheid' niet tot zijn recht kan komen, dan nog beklemt mij de vraag: *welke wijsheid kan ons van buiten het verbond worden aangedragen, die wij binnen het verbond niet hebben?* Naar het antwoord op deze vraag ben ik heel benieuwd.

Maar ik ben eigenlijk bang, dat het antwoord niet verder zal komen dan 'de nuchterheid' van de 'gebroken en zondige situatie van na de val'. Zo is immers het verband, waarin het G.S.E.V. dit zegt. En dit wordt gerteld tegenover het 'normatief idealisme' van K. Schilder, waardoor wij nog steeds veel te hoog zouden grijpen.

Daarop inhakend wil ik nu drie vragen stellen:

1. Die 'gebroken en zondige situatie van na de val', is die exclusief te vinden buiten het verbond? Zou die wijsheid binnen het verbond niet te krijgen zijn?

2. Wat betekent in dit verband, dat Jezus Christus ons geschonken is tot *wijsheid*, rechtvaardigheid, heiliging en verlossing? (1 Cor. 1 : 30). Heeft die wijsheid ook iets te maken met de scheppingswijsheid (zie Spreuken 8)?
3. Zouden de normen, die God ons bijbrengt, ons ideaal mogen zijn?

Wat dit laatste betreft, een ideaal is om naar te streven, niet om op vooruit te grijpen voordat God het geeft. Op die manier gehanteerd, kan het 'normatief idealisme' een bruikbare term zijn, waarin én ons uitgangspunt én onze hoop voor al onze cultuurarbeid ligt samengevat.

Schilder had ook terdege oog voor dit 'reeds, en nog niet'. Hij schrijft over de Here Jezus: '...daarom máákt Hij ook weer mensen zóó, als ze er 'in den beginne waren': mensen Gods. Hij stelt te midden van een 'krom en verdraaid geslacht' weer typen van het in beginsel *zuivere* mensenschlag. Nog niet volkomen zijn ze; maar in beginsel *zijn* zij er toch weer' (*Christus en Cultuur*, blz. 47).

Een laatste vraag

Ik zei in het begin, dat al deze kritiek op de 'verbondstheologie' van K. Schilder in feite niet terzake doet in deze discussienota en daarom beter weggelaten had kunnen worden. Dat is mijn mening.

Maar dat doet mij benieuwd zijn naar de reden, waarom het bestuur van het G.S.E.V. deze materie wél relevant heeft geacht voor de discussie over het toelatingsbeleid.

Hoe open wil men het G.S.E.V. eigenlijk hebben?

Als in dit kader van de openheid en het toelatingsbeleid wordt gesteld, dat de nadruk op het verbond ons wijsheid van de schepping doet missen, welke leden denkt men dan in de toekomst te werven? Leden van buiten het verbond, met wijsheid van de schepping, om onze beperkte kennis aan te vullen?

Ik vraag maar, omdat ik anders het verband totaal niet kan zien tussen deze filosofisch getinte kritiek op het verbondsmatig denken én de vraag naar de openheid van het G.S.E.V.

Ik hoop, dat wij een duidelijk antwoord zullen krijgen, dat ons verder brengt.

B. Luiten

HET KONINKRIJK GODS EN DE KERK

Het koninkrijk van God is het complex van krachten van Woord en Geest, dat uitgaat van God en inwerkt in de wereld. Het dringt zich in in het leven van de mensen. Vanuit hun hart als het centrum van hun leven, neemt het Koninkrijk van God heel hun leven in beslag. En brengt het tot gehoorzaamheid aan God en Christus. De Geest en God werkt en woont in het hart van de mensen en dat heeft zijn uitwerking overal waar dat mensenleven zich beweegt. Er is geen levensterrein, waar het koninkrijk van God niet kan doorbreken en invloed uitoefenen, kan groeien en zichtbaar worden.

Kerk en Koninkrijk van God vallen niet samen. Het Koninkrijk is veel breder dan de kerk. Dat neemt niet weg, dat de kerk en Koninkrijk van God zeer nauw aan elkaar verbonden en vervlochten zijn. De kerk staat niet los naast het koninkrijk, maar staat in dienst daarvan, is er mee samengevoegd, leeft ervoor en bestaat ervoor, met een eigen aard en bestemming. Zij is de vergadering van de gelovigen, dus van de burgers van het Koninkrijk, maar met een bepaald doel: de bediening van het Woord en de Sacramenten, en de eredienst in zijn geheel.

De verkondiging van het Woord is de bekendmaking en afkondiging van de levenswet van het Koninkrijk. De verkondiging van het Woord, dat wil zeggen van de Christus, heeft ten doel de mensen tot bekering en tot gehoorzaamheid te brengen. Of daarin verder te brengen. En zo is de kerk instrument voor de uitbreiding van Gods Koninkrijk op aarde.

De burgers van Gods Koninkrijk, die bij de kerk behoren, worden daar en daar allereerst bewerkt door Woord en Geest. Zodat ze zich steeds meer voegen naar Gods wil. Een zich voegen dat steeds meer hun leven doordringt. In die zin is de kerk de werkplaats en het centrum van Gods Koninkrijk op aarde.

De burgers van het Koninkrijk van Gods horen thuis in de kerk. Daar vinden zij hun leven van het burgerschap geconcentreerd. Zo dat zij daar en van daar uit het Koninkrijk kunnen dienen, en zó alleen wettig en naar de goede vorm, die de Koning van het rijk zelf stelt en zelf handhaaft. Het Koninkrijk van God komt in en door de arbeid van de kerk. De kerk is de werkplaats, het centrum, een bepaalde kant en de bepaalde belichaming van het koninkrijk der hemelen. Daar wordt de stichter en koning van dat Koninkrijk verkondigd en geëerd bij woord en sacrament. Daar wordt in de eredienst God de HERE aangeroepen en gediend, zoals dat in zijn koninkrijk past. Het is daar en het moet daar zijn een afbeelding van de eredienst in de hemel. Van de lofzang en de aanbidding van de engelen en zaligen. Van de liefde en de dankzegging rondom Gods troon. En daar hoort de burger van het Koninkrijk thuis. Om vandaar uit te gaan en het evangelie van het Koninkrijk te verkondigen door woord en daad in een wereld, die het niet kent.

De plaats en de wereld, waar je het Koninkrijk van God op aarde kunt kennen en vinden en die altijd weer mensen tot zich trekt, is de kerk van Jezus Christus. De kerk die op weg is om als reine bruid voor haar Bruidegom gesteld te worden op de dag, als de Koning in zijn Koninkrijk komt.

Naar K. Sietsma, 'Het Koninkrijk Gods', 1940 Job:

Tweeërlei kinderen

Niet lang geleden merkte één van onze predikanten in een kerkbode op, dat hij in samenspreking met christelijke gereformeerde collega's had geleerd, met meer nuance, ook met voorzichtigheid te spreken over het thema dat 'onze' kinderen *kinderen van God* zijn. Als ik me goed herinner schreef hij zakelijk het volgende: wij hebben geleerd ons te pantsen tegen de onzekerheid, die meekwam in de synodale doops- en verbondsleer van 1942 e.v.j. Van onze kinderen werd daarin *verondersteld* dat 7e kinderen van God waren. Wij banden die onzekerheid uit en zeiden: ze *zijn* het. Maar van christelijke gereformeerde zijde werd toen gezegd: ja maar, pas nu op, want er zijn écht *tweeërlei* kinderen van het Verbond. Er zijn er die hun doop aanvaarden. Er zijn er helaas ook, die hun doop verwerpen. Zij, die aanvaarden nemen Gods oordeel over zichzelf aan: in Adam onder het veroordelend vonnis van God, maar uit genade in Christus toch geheilgd. En dat zij *gelovige* kinderen worden, is het wonderlijke werk van de wederbarende Geest van God. Zij zijn 'uit God geboren' (Joh. 1.13). En ook deze werkelijkheid moet in de prediking ruimte en aandacht krijgen.

Onze predikant was dankbaar voor deze lering. Ik kan me dat voorstellen. Het was voor mij een duidelijk bewijs, hoe we *elkaar* nodig hebben *om* er voortdurend voor te waken geen *eenzijdige* accenten te plaatsen. Voortdurende strijd tegen de *onzekerheids-religie* en vreugde over gevonden en geschonken zekerheid kan aanleiding (geen oorzaak) zijn te verslappen in de strijd tegen de *vanzelfsprekendheid-religie*. We vergeten maar al te graag de noodzaak van de twee-fronten-oorlog (minstens twee fronten!), omdat die oorlog uitputtend zwaar kan zijn. We *vergétén* dan. Want (om niet verder terug te gaan) ook in de strijd tegen de onzekerheids-theorieën was er bij voorbeeld bij prof. S. Greijdanus al indringend onderwijs over 'tweeërlei' kinderen van het Verbond geweest. Hij besteedde in 1946 zelfs in een rectorale oratie *De openbaring Gods in het Nieuwe Testament over Zijn Genadeverhond* veel aandacht aan dit onderwerp.

Enerlei kindschap

hu gaat het *er me* momenteel niet om in te gaan op allerlei implicaties van het 'tweeërlei' kindschap. Daar ligt veel stof tot overwegen! Maar in het vervolg van wat hier de vorige keer werd gezegd, wil ik nu graag onder de aandacht brengen, dat ook het spreken over de werkelijkheid dat er 'tweeërlei' kinderen in het Verbond zijn, weer inet voorzichtigheid moet gebeuren! Onze terminologie is altijd beperkt. Je moet niet te gauw denken, als je een term hebt gekozen, daarmee de éne sleutel in handen te hebben, die op alle deuren past. We spraken de vorige keer *over* de verbinding tussen doop en uitverkiezing. Aan het adres van een christelijke gereformeerde woordvoerder, die klaagde over verbondsautomatisme bij 'vrijgemaakte' jongeren (ik ben uitverkoren, want ik ben gedoopt), heb ik willen stellen, dat hij het zich te makkelijk maakte. De zaak in geding was niet, *dat* doop en uitverkiezing met elkaar in verband werden gebracht, maar *hoe* dat gebeurt. In de haast om een aanklacht te formuleren aan het adres van de *leermeesters* van die 'vrijgemaakte' jongeren, *was* ds. J.H. Velema (hij was de aanklager) vergeten het onderscheid tussen het 'dat' en het 'hoe' nauw-

keurig in acht te nemen. Dáárvoor moeten we niet aan de kant gaan.

Alleen *in het geloof* is de verbinding tussen doop en verkiezing te kennen en te leggen. Maar *dàn* ook zeker! Want *Christus* is 'de spiegel van onze verkiezing' en Hij mèt al zijn weldaden wordt 'aangeboden' – en het gaat daarbij *serieus* toe.

Zoiets is er nu ook, als we spreken over het kindschap Gods. In de doop 'Verklaart en verzegelt' ons God de Vader, dat Hij met onr eeuwig verbond der genade sluit. Het doopsformulier expliceert dat door te zeggen: 'Hij neemt ons tot zijn kinderen en erfgenamen aan'. Het staat niet alleen in het formulier om *volwassenen* te dopen. Maar ook en evenzeer in dat van de kinderdoop. Hier dankt de gemeente daarom ook in het geloof dat de Here 'ons en *onze* kinderen' 'tot Uw kinderen hebt aangenomen' en dat dit met de doop verzegelt en bekrachtigt wordt.

Wanneer nu een kind, geleid door de Geest-van-de-toe-eigening, in gemeenschap met heel Gods volk de hand gelovig op deze belofte legt, dan ontvangt het niet een *tweede* kindschap, een *andersoortig* kindschap, zó dat over het eerste (dat dan 'uitwendig' wordt genoemd) gesproken zou worden bij de doop, maar dat het andere, het eigenlijke (dat dan 'innerlijk' of inwendig' wordt genoemd) samenhangt met de weder-geboorte. En om dat 'eigenlijke' kindschap gaat het dan 'eigenlijk'. Dan kun je nog zo vaak door het doopsformulier zijn onderwezen in de aanneming tot kind, je moet *méér* kunnen zeggen. Je moet jezelf in de wedergeboorte als kind hebben leren kennen. *Dàn* pas is God écht als Vader aan te spreken en als Vader te vertrouwen.

Zo ontnemen zeer ernstige christenen aan anderen dikwijls de blijdschap en de vrijmoedigheid van het geloof. Zó wordt dan óók over 'tweeërlei kinderen' gesproken. En op deze wijze is het *verwerpelijk*. Want wanneer de Geest ons toeëigent wat wij in Christus hebben, dan leidt Hij ons tot de Zoon, Verlosser en Middelaar. En Hij leidt ons tot het bloed van de verzoening waarvan het water van de doop een waarachtig teken is. En Hij leidt ons in *déze* weg tot de Vader. Hij kwam tot ons. Hij sprak ons aan. We leren niet een andere, een tweede, een eigenlijke Vader kennen, wanneer wij op de weg van het geloof Hem op zijn Naam geloven. *Eén* naam is *onze* vreugde. God laat op die éne Naam zich aanspreken. Hij geeft ons die, ook voor dagen-van-aanvechting: een ster in de nacht, een opgaande Zon! Zeker, we kunnen – zo arglistig zijn we – in *onboetvaardigheid* met de Naam en met het hart van de Vader ons spel spelen. *Dàn* zijn we bastaarden en geen zonen (vgl. Hebr. 12,8). Dan horen we in het Verbond: 'Een zoon eert zijn vader en een knecht zijn heer. Indien ik nu een Vader ben, waar is de eerbied voor Mij? En indien Ik een heer hen, waar is de vrees voor Mij, zegt de HERE der heirscharen tot u, o priesters, die *mijn Naam veracht*', Mal. 1.6. Er is op te letten, hoe de Here hier *niet* in abstracte formules spreekt, maar in levende taal *van* de Verbonds-omgang. Wij krijgen de kans niet *in abstracto* over Hem als Vader te spreken en *in concreto* onze eigenwillige weg te gaan. Maar *in* ootmoed kennen we geen Andere dan die bij de doopvont stond! We horen zijn Woord en we zien in zijn hart. Het is het wonder van 'vaderlijk mededogen', waar we in de wedergeboorte weet van krijgen. De taal van het geloof aan *on-re* kant *is* de taal *van* het Verbond van Gods kant: de één en dezelfde spraak leren is het geheim van de omgang; ons woord afstemmen op de éne Naam en daarbuiten of daarboven niets anders willen of begeren. J. Kamphuis

DAAR IS UIT 'S WERELDS DUISTRE WOLKEN

– De lotgevallen van een 19e-eeuwse kerstpsalm –

Dominee-dichter Nicolaas Beets (1814-1903) schreef in 1846 het lied 'Daar is uit 's werelds duistre wolken'. Het gezang heeft inmiddels al bijna anderhalve eeuw geschiedenis achter de rug. In de 146 jaar is er wel het één en ander met het lied gebeurd. Samenstellers van liedbundels hebben vaak veranderingen aangebracht in de tekst. Een interessante vraag is dan altijd **waarom** men ingreep in de liedtekst. Wie aan de hand van de variant-teksten op zoek gaat naar antwoorden, ontmoet mensen. Mensen met diverse ideeën over taal en poëzie, maar ook mensen met bepaalde theologische opvattingen. Soms kan een kleine ingreep in de tekst boekdelen spreken over degenen die de verandering aanbrachten. Mensen (her)ken je aan hun liederen en de wijze waarop ze daarmee omgaan.

Jesaja 9

Het lied, dat (in de oorspronkelijke versie) bij dit artikel staat afgedrukt¹, is geschreven naar aanleiding van Jesaja 9. Heel grof weergegeven is de relatie met het bijbelhoofdstuk als volgt:

Strofe 1 – Jesaja 9 : 1	Strofe 5 – Jesaja 9 : 5
Strofe 2 – Jesaja 9 : 2	Strofe 8 – Jesaja 9 : 6
Strofe 4 – Jesaja 9 : 3-4	

In de coupletten 5 tot en met 8 heeft Beets ook nog eens de relatie met Jesaja 9 typografisch duidelijk gemaakt. In deze verzen heeft de dichter de namen 'Wonderbaar, Raad, Sterke God, Vader der eeuwigheid en Vrededorst' uit Jesaja 9 laten afdrukken in hoofdletters. Bijna in geen enkel liedboek werd deze typografie overgenomen. Jammer, want een doeltreffende typografie is soms het halve werk.

Beets gebruikte naast Jesaja 9 veel meer schriftgedeelten. Om maar een willekeurig aantal te noemen. In vers 1 resoneren teksten als Jesaja 60 : 1-3, Matteüs 4 : 15-16 en 1 Petrus 2 : 9 mee. In couplet 4 is dat het geval met de woorden uit Ezechiël 34 : 27 en Kolossenzen 1 : 20. In couplet 5 horen we de woorden uit Matteüs 11 : 30 en 2

Korintiërs 5 : 18-20. Vers 7 is ondenkbaar zonder Psalm 103 : 15-18.

Je zou kunnen zeggen dat Beets Jesaja 9 belicht heeft vanuit andere bijbelgedeelten en bijbelse noties. Hij plaatste het hoofdstuk uit Jesaja in het geheel van de Schrift. Beets heeft dus niet getracht de tekst uit Jesaja 9 in een berijming 'op de voet te volgen.' Wie met dat criterium het lied gaat beoordelen, zal een teleurstelling te verwerken krijgen.

Liedbundels

De liedtekst werd vanaf 1850 tot op heden in veel bundels opgenomen. Een oppervlakkige speurtocht leverde al zo'n vijftien liedboeken op, waarvan in dit artikel enkele ter sprake komen. We kunnen rustig zeggen dat we met een geliefd gezang te maken hebben.

Niet onwaarschijnlijk is dat de melodie hier ook debet aan is. Tegenwoordig kennen we het lied niet anders dan met de melodie, die Johannes Gijsbertus Bastiaans (1812-1875) rond 1866 componeerde voor de hervormde *Vervolg bundel op de Evangelische Gezangen*.² We zouden haast denken dat de tekst altijd al getrouwd is geweest met deze melodie. Dat is niet het geval.

Beets schreef zijn tekst zonder een melodie in gedachten te hebben. In ieder geval gaf hij niet aan op welke wijs het gedicht gezongen kon worden. Toen het lied voor het eerst in een bundel verscheen (*Proeven van Christelijke Gezangen*, 1854), werd boven het lied aangegeven: 'Ps. 118 Herv. B.' Men zong het lied dus op de destijds al geliefde Geneefse melodie van Psalm 118 (= Ps. 66, 98). Later zouden meer samenstellers van liedboeken deze wijs kiezen.

De eerste officiële bundel met de kerstpsalm van Beets werd in 1857 te Amsterdam gepubliceerd: *Christelijke Gezangen der Hersteld-Evangelisch-Lutherse Gemeente in Nederland*. In dit boek staat bij het lied een (voor mij op dit moment) onbekende melodie. Nou ja, 'melodie', eigenlijk is het een ongeordend, nietszeggend rijtje noten van een indrukwekkend lage kwaliteit.

Ook de doopsgezinden ontdekten het lied en namen het op in de tweede bundel van *Christelijke liederen* (1870). In voorrede staat dat men het lied had overgenomen uit de bundel *Christelijke Gezangen* (1857) van de Hersteld Evangelisch Lutherse Kerk. Gelukkig waren de doopsgezinden zo verstandig om daar niet de melodie uit over te nemen. Zij publiceerden het gezang met de wijs van Psalm 118.

Aan de bekendheid en populariteit van het lied in latere tijden heeft ongetwijfeld vooral hijgedragen dat het gezang een plaatsje kreeg in de *Vervolgbundel op de Evangelische Gezangen* (1866). Boven het lied stond 'Kerspsalm (sic!-JS) Nieuwe zangwijze'. De 'zangwijze' was van de Haarlemse organist Johannes Bastiaans, die volgens tijdgenoten een 'lastig man in den omgang was'. Desalniettemin trok men hem aan als muziekdeskundige bij de samenstelling van de bundel.

De melodie kenmerkt zich door veelvuldig gebruik van terts- en kwartsprongen. Het is niet onwaarschijnlijk dat de componist zich liet leiden door de tegenstelling 'donker-licht' in het eerste couplet. In de tweede regel valt in ieder geval de stijgende lijn op (vgl. 'lichten opgegaan'). Bij de woorden 'schaduw' (r. 5 en 6) daalt de melodie consequent, terwijl 'morgenrood' aanleiding is om de melodie naar een hoogtepunt te voeren.

In onze eeuw verscheen het lied ongewijzigd in de *Ned. Hervormde Bundel 1938* (gezag 10), inclusief Bastiaans' melodie. In hcdndaagse bundels wordt de liedtekst ook altijd vergezeld met de melodie van de Haarlemse organist. En dat moet maar zo blijven. Een uitgesproken 19e eeuwse tekst met een 16e/17e eeuwse melodie (zoals in het *Gereformeerd Kerkboek* bij gezag 23 en 26a) is niet ideaal. Zo pult ook de 19e eeuwse wijs van Bastiaans veel beier hij Beets' tekst dan de renaissancistische Ge-neefse melodie. Tekst en melodie komen het best tot hun recht wanneer het lied in een laag, gedragen tempo gezongen worden.

Het gezag werd en wordt meestal aangeduid als een lied voor kerst. Maar soms werd het lied in een andere rubriek ondergebracht en niet als kerstlied gebruikt. Neem bijvoorbeeld de zendingbundel *Uw koninkrijk kom* uit 1880. Het liedboek was bedoeld voor gebruik op allerlei zendingsbijeenkomsten, zoals nationale en lokale zendingseesten, die destijds overal in de buitenlucht werden gehouden.

De bundel opende dan ook met een rubriek 'Aanvang van het feest'. Daarop volgde achtereenvolgens de rubrieken: Verlossing, Toewijding aan de Zending, Van de zending, Uitstorting van de Heilige Geest en De Zending. Uit het officiële hervormde kerkboek waren een paar gezagen overgenomen. Zo ook een drie coupletten van het lied 'Daar is uit 's werelds duistre wolken'. Opmerkelijk is dat het gezag was opgenomen in de rubriek 'Verlossing'. Men gebruikte dit lied dus niet als kerstlied. De titel luidde hier dan ook 'De Vorst des vredes'. En ja, wanneer alleen de strofen 1, 3 en 8 uit Beets lied overneemt, kun je met het lied werkelijk alle kanten op.

De gereformeerden kregen in 1882 de bundel *Stem en snaren*, die op scholen, verenigingen en in huisgezinnen gebruikt kon worden. Als twaalfde gezag had men de kerstpsalm van Beets opgenomen.

Van de 15 bundels, die ik onder ogen heb gehad, is alleen in het gereformeerde liedboek de volledige originele tekst van Beets zo goed als ongewijzigd opgenomen. Zelfs de opvallende typografie in couplet 5 t/m X was volgens

Beets' tekst. Daaruit volgt dus automatisch dat onze voorouders het lied niet uit de hervormde *Vervolgbundel* geplunderd hebben. Een pastoraal verstandige zet, want hervormde gezagen lagen nogal gevoelig in die tijd (trouwens, ook in de hervormde kerk zelf). Dat de gereformeerden niet de *Vervolgbundel* hebben geraadpleegd, blijkt ook uit de melodie; in de gereformeerde bundel staat niet de melodie van Bastiaans, maar van Psalm 118 afgedrukt. Uiteraard in isoritmische notatie.

Variaties

Nam men in *Stem* en *Snaren* de kerstpsalm ongewijzigd op, doorgaans ging het anders. Het lijkt een algemene regel: een lied, dat genomineerd staat voor een plaatsje in een gezagenboek, moet doorgaans bereid zijn veranderingen te ondergaan. Ook Beets liederen zijn daar niet aan ontkomen.

Het lied was nog maar net geboren, of menig samensteller van gezagenboeken vond dat het licht der lichten niet uit 's werelds duistre wolken kon opgaan. Het moest zijn: 'Daar is, in 's werelds duistre wolken.' Zo komen we de regel tegen in (bijvoorbeeld) de lutherse bundel uit 1857 en de gereformeerde bundel uit 1882.

Bij de doopsgezinden kon je in 1870 nog uit volle borst zingen: 'En gij, mijn ziele! bid het aan'. Zó had Beets hei geschreven en zó stond het ook in de *Vervolgbundel*, waaruit de Mennonieten het lied hadden overgenomen. Echter, in *Gezagen ten gebruike in Doopsgezinde Gemeenten* uit 1897 waren de zielen bij de doopsgezinden kennelijk iets afgedwaald. Men zong niet meer dat de ziel moest aanbidden, maar: 'Mijn ziele! blijf niet van verre staan!'

De doopsgezinden hadden ook iets tegen de regels 'De staf des drijvers ligt verbroken, aan wien ons hart zich had verkocht. En 't wapentuig in brand gestoken van hem, die onze ziele zocht.' Deze oorlogszuchtige regels met al dat 'wapentuig' was natuurlijk een gruwel voor de volgelingen van Menno Simons, die principieel tegen wapens waren. De regels werden dus: Leer Gij ons bidden, leer ons waken, Houd ons voor Uwe komst bereid! Wil Gij bij ons Uw woning maken. van nu tot in alle eeuwigheid! Dat vond men heel wat vreedzamer klinken.

Een dergelijk principieel probleem deed zich ook voor toen de Nederlandschen Protestantenvond zich over het lied boog. De bond werd in 1870 opgericht door moderne theologen als C.W. Opzoomer en C.P. Tiele. In 1882 gaf zij de bundel *Godsdienstige Liederen* uit voor 'harten, die er behoefte aan hebben een stille, eenvoudige vroomheid levend te houden en te voeden met het lezen of aanheffen van een stichtelijk gezag' (Voorbericht voor den tweeden druk, 1892). Die vroomheid kon volgens de modernen niet gevoed worden met de slotregels van vers 3: 'Daar komt een oogsttijd voor de zielen, de Heer zal spijzen met zijn brood.'

Of er ooit zo'n bovennatuurlijk feit als de wederkomst en opstanding uit de doden plaats zou vinden, werd door de Protestantenvond – zacht uitgedrukt – sterk betwijfeld. In

de liedbundel werden regels daarom veranderd: 'Hij biedt **het** levensbrood aan allen, Hij **redt** de ziel uit **elken** nood'. Alleen beroerd dat in deze versie het woord 'allen' (regel 7) niet rijmde op 'nederknielen' (regel 5). De zangerr uit Protestantenbond konden daarom beslist niet langer knielen. Regel 5 werd: 'Komt, dat w' aanbeddend **nedervallen**'. Voor het rijm moet je wat over **hebben**!

De uitroep 'God lof', waarmee couplet 5 begint, **werd** niet door iedereen op prijs gesteld. De luthersers (en in het **begin** ook de doopsgezinden) veranderden de zin in: 'Triomf! een kind is ons geboren'.

Ondertussen was natuurlijk wel een compleet *hallelujah* geëlimineerd. Het is maar wat je verbetering noemt! Nee, wanneer 'God lof' in vers 5 niet kon, dan was de hervormde oplossing heter: 'Wat **heil**! een Kind is ons geboren'. Met het woordje 'heil' hebben we tenminste weer een fundamentele bijbelse term terug. In de *Vervolgbundel* had men overigens geen **bezwaar** tegen het 'God lof', maar wel tegen de uitroep 'O God! wij zijn geen slaven meer!' uit vers 4. Dat klonk wat te weinig triomfantelijk in hervormde aren. 'O God' werd dus 'God lof'. In de lutherse en doopsgezinde bundels werd in dezelfde regel van strofe 4 helemaal niets meer **geroepen**. Men volstond mei de koele mededeling: 'Door U zijn wij geen slaven meer'.

Niet geheel duidelijk waren ook Beets' woorden 'Zijn naam is wonderbaar' uit het vijfde vers. De bundels die voor 1866 verschenen, namen hier Beets' versie over en schreven 'wonderbaar' met kleine letter. De samenstellers van de *Vervolgbundel* beseften echter dat 'wonderbaar' in Jesaja 9 niet slaat op de hoedanigheid van de naam, maar dat de naam van het Kind 'wonderbaar' is. Het Kind **heet** zo. En in dat geval moet 'wonderbaar' met een hoofdletter geschreven worden. Zo gezegd, zo gedaan, in de *Vervolgbundel* kwam te staan: 'Zijn naam is Wonderbaar'.

De samenstellers van *Stem en Snaren* hadden nog beter in hun bijbeltje gekeken. De hoofdletter **van** de hervormden **was** zonder meer correct, maar in de Statenvertaling stond niet 'Wonderbaar', maar 'Wonderlijk'. Zelfs Beets **was** hier in de fout gegaan. De gereformeerde bundel heeft dan ook: 'Zijn naam **is** WONDERLIJK'. Dat was bovendien duidelijker **naar** de gebruikers toe, die het lied van Beets ongetwijfeld naast Jesaja 9 (in de Statenvertaling) zouden leggen. Het zou de acceptatie van het gezang ten goede komen. Wat kan er achter zo'n uiterst klein detail een hele gedachtenwereld **schuilgaan**!

En dan het door velen versmade zevende couplet uit Beets' lied. In bijna **alle** liedbundels ontbrak het zevende vers, waarin Beets **met** name refereert aan Psalm 103. Alleen de gereformeerden met hun bundel *Stem en Snaren* kenden en zongen het couplet. Dat deden zij overigens tezamen met de Mennonieten, die de strofe ook opnamen in de bundel *Gezangen te gebruiken in Doopsgezinde Gemeenten* (1897). Misschien vonden de meeste liedboek-samenstellers dat dit couplet niet in het geheel van het lied zou passen. Wanneer kerst gevierd wordt, lijkt **passen** nog zo ver weg. Mogelijk achtte men het tweede gedeelte

van het vers (taalkundig) niet geslaagd.

Hoe het ook zij, wanneer je in Beets' lied dit couplet weglaat, laat je ook een naam ('Vader der eeuwigheid') uit Jesaja 9 weg. Dat zullen de gereformeerden in 1882 ook ingezien hebben. Bovendien valt 'bij weglating een andere belangrijke notie weg, namelijk dat het Kind geboren werd om ons **van** zonde en (schaduwen van de) dood (Jes. 9 : 1) te verlossen.

Kortom: dit couplet kan **eigenlijk** niet weggelaten worden, zonder het lied inhoudelijk geweld aan te doen. Wie met kerst zingt over het derde artikel uit de Apostolische Geloofsbelijdenis (die ontvangen is van de Heiligen Geest, geboren uit de maagd Maria), heeft alle reden om met Beets ook te zingen over het elfde en twaalfde artikel (opstanding en eeuwig leven).

In het achtste couplet van Beets' lied leverde de regel '**Doe** heel mijn ziele U tegenvlieden' wat problemen op. De samenstellers **van** de *Vervolgbundel* hebben zich eens flink achter de oren gekrabbd, maar konden er maar niet **achterkomen** hoe een ziel God kan tegen-vlieden. De regel werd in de *Vervolgbundel* dan ook gewijzigd in: 'Doe **elken** zondaar tot U vlieden' Dat was inderdaad iets duidelijker.

Daar komt bij dat het na 1860 steeds duidelijker werd dat we in het slotvers af moesten van het naar **binnengerichte** individu. De 'ziel' (van de zanger) werd in 1866 weggewerkt; de 'zondaar' (enkelvoud) kwam voor hem in de plaats. In die tijd stonden zending en 'werving van zielen' hoog in het vaandel!

Voor de bewerkers, die ten behoeve van het *Liedboek voor de Kerken* het lied van Beets **bekeken**, was 'zondaar' echter nog te 'enkelvoudig'. Het moest grootser **aangepakt** worden. Het werd dus: 'Dat alle **volken** tot U vlieden, dat al wat ademt voer U kniel'. En daarmee hadden we in plaats van de 'ziel' uit couplet 1, de 'volken' uit hetzelfde vers terug. Bovendien Hinken de woorden uit Psalm 67 : 4 en Psalm 150 : 6 zo sterker in het lied door.

Besluit

Al met al heeft de kerstpsalm van Beets een enerverende geschiedenis achter de mg. Soms werd het lied aangepast aan de smaak van de **gebruikers**, soms werd om theologische redenen ingegrepen in de tekst.

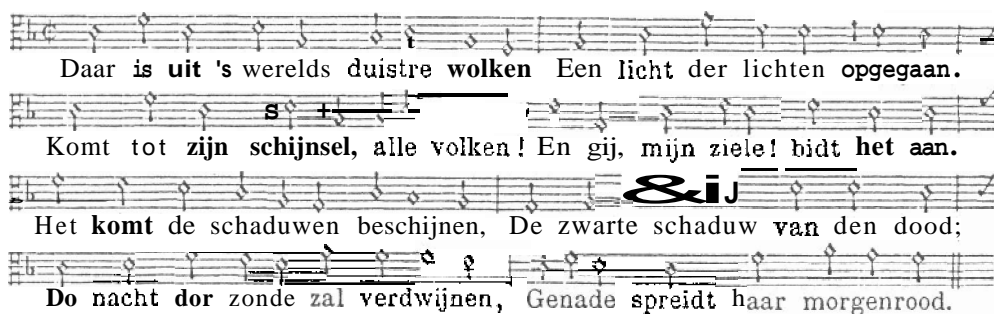
In bijna alle gevallen zijn gedeelten uit de originele liedtekst weggelaten. En het is maar sterk de vraag of dat een inhoudelijke verbetering is. De band **met** Jesaja 9 wordt er in ieder geval onduidelijker en losser door. Bovendien verdwijnen andere relevante bijbelse noties, die in een kerstlied een plaats verdienen.

Hoe dan ook, zoals A.C. Honders eens ergens schreef: in het lied is 'de stem van de gemeente herkenbaar: bijbels, vast, **warm** en overtuigd.' J. Smelik

¹ Uit: *Dichtwerken van Nicolaas Beets 1830-1873, Volledige* uitgave, naar tijdsorde **gerangschikt** en herzien. Tweede deel, Uitgever: W.H. Kirberger, Amsterdam 1878, p. 324-326.

² Bij **dit** artikel staat de **melodie** afgedrukt zoals deze **voorkam** in de *Vervolgbundel*.

KERSTPSALM (Jez. IX)

(2)

Al hebt **ge**, o God! vermenigvuldigd
 De gaven van uw overvloed,
 Wat baat het waar zich 't hart beschuldigt
 En ciddrend voor u krimpen moet?
Geen dubbelde oogst van most of koren
 Verdrijft de smarten van een ziel,
 Voor wie de hemel is verloren,
 omdat ze, o Heer! van u verviel.

(4)

Gij wilt met wede tot ons komen,
 Met vrede en vrijheid, vreugd en **eer**,
 Het **juk** is van **den** hals genomen;
 O God! wij zijn geen slaven meer!
 De staf der drijvers ligt verbroken,
 Aan wien ons hart zich had **verkocht**.
 En 't wapentuig in brand **gestoken**
 Van hem, *die onze ziele zocht*.

(6)

In Hem verschijnt, *uit* **Hem** zal *spreken*
 De wijsheid Gods des zielen **RAAD**;
 De troost zal van zijn lippen leeken
 Voor **Adams neergebogen zaad**.
 Roept **uit tot Hem**, gij wien de zonde
 Geworpen **heeft op** 't smartlijk bed!
 Gebroken harten, toont uw wonde!
 Hij is de **STERKE GOD**, die redt.

(3)

Maar nu, nu **zullen** we ons verblijden,
 Verblijden **voor** uw aangezicht?
 De volheid der beloofde tijden
 Is voor de volken aangelicht!
 Komt, dat **we** aanbeddend nederknielen
 En juichend roepen: God is groot?
 Daar komt een oogsttijd voor de zielen,
 De Heer zal spijzen met zijn brood.

(5)

God lof! Een kind is ons geboren,
 Een Zoon **gegeven**, door **zijn kracht**;
 De heerschappij zal Hem behooren,
 Zijn last is licht, **zijn juk is zacht**.
 Zijn naam **is** WONDERBAAR; zijn daden
 Zijn wondren van genade slechts;
 Hij brengt der ziel met schuld beladen
 Vergeving van de God des rechts.

(7)

Aan 't gras des velds **gelijkt** ons leven,
 Als broze bloemen bloeien wij.
 Zoo ras de storm zich heeft verheven,
 Gaat onze heerlijkheid voorbij;
 Maar Hij vervult alle eeuwigheden
 Met schatten, die zijn hand bereidt,
 Van 't harte, dat Hem heeft beleden
 Als **VADER VAN ZIJN EEUWIGHEID**.

(8)

O **VREDEVORST**! Gij kunt gebieden,
Den wede op **aarde** en **in** mijn ziel
Doe heel mijn ziele u **tegenvlieden**;
 Dat al wat *ademt* voor u kniel!
 Des Heeren ijver zal bewerken,
 Dat Hij den zetel, u bereid,
 Met recht en met gericht zal sterken
 Van nu, tot in alle **eeuwigheid**.

TOESPRAAK DR. A.N. HENDRIKS

O woensdag 21 oktober j.l. besprak de *generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken, bijeen te Apeldoorn, de zaak van de eenheid met onze kerken. Voordat de beraadslagingen begonnen, mocht dr. A.N. Hendriks als voorzitter van deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken de synode toespreken. Op verzoek van de redactie van ons blad stelde de spreker de tekst van zijn toespraak voor onze lezers beschikbaar.*

Broeder Praeses, Broeders,
Hartelijk dank voor uw vriendelijk welkom. Hartelijk dank ook dat u het mij vergunt namens deputaten iets tot uw vergadering te zeggen.

Ds. J.H. Velema schreef in 1967: 'De gebroken avondmaalstafel is een aanklacht en een opdracht. Wie die pijn niet voelt, heeft nog nooit begrepen wat hij beleed: Ik geloof een heilige, algemene, christelijke kerk. Alleen daar krijgen we zicht op de katholieke Kerk, die wij niet reserveren voor de hemel, maar die we kier moeten realiseren, voor zover het van ons afhangt'.

Onze kerken zijn nu al reeds meer dan 45 jaren met elkaar in gesprek. En nog steeds is de avondmaalstafel gebroken, verkondigen wij niet samen de dood van onze Here.

Er gaan vandaag stemmen op, die zeggen: til daar niet te zwaar aan! Beter goede burens, dan in één huis met moeite en spanning. Als goede burens kun je ook heel wat samen doen en voor elkaar betekenen. Deze gedachte lijkt heel redelijk, maar doet geen recht aan wat de Schrift zegt. De gebroken avondmaalstafel is inderdaad een aanklacht en een opdracht, wanneer het gaat om kerken die het Woord van de Here liefhebben en de eenheid van het ware geloof kennen. Bij het gescheiden zijn van deze kerken zal men zich nooit mogen neerleggen.

Hei was deze overtuiging, die onze kerken ertoe dreef kort na de Vrijmaking uw kerken te zoeken. Onze generale synode van Groningen 1946 verwees bij haar besluit om met uw kerken in contact te treden naar Schriftplaatsen als Joh. 17 : 20, 21; Filip. 2 : 1, 2; Ef. 4 : 3-6. En onze generale synode van Spakenburg-Noord 1987 motiveerde haar besluit om weer deputaten voor het gesprek met uw kerken te benoemen met de woorden: 'De Heilige

Schrift... dringt ons te staan naar kerkelijk samenleven met allen, die met ons door één Geest één Here aanbidden en eenzelfde geloof helijden...' en verwees opnieuw naar de Schriftplaatsen, die Groningen 1946 had genoemd. Ik ineen dat uw kerken met de onze deze overtuiging delen. Want toen uw synode van Utrecht 1947 deputaten opdracht gaf contact met onze deputaten te zoeken, noemde zij in de gronden van haar besluit gedeeltelijk dezelfde Schriftwoorden en sprak zij over het bevorderen van 'de in Woord en belijdenis geëiste gemeenschap'.

Uw en onze kerken hebben blijkens haar uitspraken geen genoegen willen nemen met goede burens van elkaar te zijn, maar hebben elkaar gezocht middels samensprekingen in de overtuiging: als wij één zijn in Woord en belijdenis, dan mogen wij om Gods wil niet in gescheidenheid berusten, dan moet het uiteindelijk komen tot een samenbreken van het brood!

Dan wordt de gebroken avondmaalstafel – om met J.H. Velema te spreken – een aanklacht én een opdracht.

Wij hebben nu 45 jaar met elkaar gesproken en aan elkaar geschreven. Ik denk dat het tijd wordt om de balans op te maken. Wij raken toch zeker op deputatenniveau wat uitgepraat. Alles is wel zo ongeveer gezegd, wat gezegd moest worden. Vooral de laatste zes jaar is er over verschillende zaken intensief doorgepraat.

Uw synode van Groningen 1989 erkende 'dat de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) zich in alles willen stellen op de grondslag van en begeren te leven naar de gereformeerde belijdenis'.

Tegelijk sprak deze synode uit dat de verschillen met betrekking tot de toeëigening des heils en de plaats van de Heilige Geest in de prediking van zo ernstige aard zijn dat het gesprek erover moet worden voortgezet, opdat zo belemmeringen voor de kerkelijke eenheid uit de weg geruimd worden.

Er zijn inderdaad verschillen. De verslagen van onze gesprekken als deputaten spreken ervan. Maar de gehouden samensprekingen hebben ons in de overtuiging gesterkt, dat het hier gaat om accentsverschillen, die vallen binnen het raam van onze gemeenschappelijke belijdenis. Broeders, wij leren geen verbondsautomatisme. Wij erkennen met u de noodzaak van het wederbarende werk van de Geest. Ook wij benadrukken dat het moet komen tot een persoonlijke inwilliging van het verbond. Ook wij vinden dat er onderscheidend gepreikt moet worden. Ook wij zijn ervan overtuigd dat het spreken van de Dordtse Leeregels over het leven van het geloof in de prediking verdisconteerd moet worden. Wij willen met u staan voor

een gezonde, schriftuurlijk-bevindelijke prediking, waarin leiding gegeven wordt aan Gods volk.

Weegt u voor het forum van de Schrift en **onze** gemeenschappelijke belijdenis wat wij daarover namens onze kerken hebben gezegd. Wanneer u ons dan toch te licht mocht bevinden, geeft u dan duidelijk aan, **waarin** wij aan de confessie in dit opzicht **tekort** doen, wijst ons dan naar Lev. 19 : 17 'openlijk' terecht. Mag ik u hier herinneren aan de opdracht, die wij als deputaten van de synode van Leeuwarden 1990 ontvingen, namelijk deze: 'een nadere verklaring en nauwkeurige omschrijving te vragen van de ernstige verschillen, die volgens de christelijke gereformeerde synode een belemmering zijn voor de kerkelijke eenheid, met name met betrekking tot de **toeëigening** des heils en de **plaats** van het werk van de Heilige Geest in de prediking'. Deze nadere verklaring en nauwkeurige omschrijving bent u ons **nog** steeds schuldig. U moogt bezwaren tegen ons **hebben** op **de** genoemde punten. Maar **onze** kerken hebben **er** toch recht op, dat die bezwaren dan door u als **synode** precies worden genoemd?

Toen Paulus **Cefas** in Antiachië niet **de** rechte weg zag bewandelen naar de waarheid van het evangelie, verzette hij zich openlijk en **noemde** hij ook precies **wat** hij tegen Cefas had.

Daardoor kwamen **zij** samen verder. Zo kon Petrus zich corrigeren. Zo ook werd de eenheid hersteld.

Broeders, wij zijn één in lees en belijdenis. Dat is niet alleen in de deputatengesprekken gebleken. Het blijkt ook uit het geschenk dat onlangs uit Apeldoorn kwam, de **Be-knopt-Gereformeerde Dogmatiek** van de hoogleraren Van Genderen en Velema, een geschenk, dat in onze kring met zoveel blijdschap en instemming is begroet. De leer, die in dit boek verdedigd wordt, is ook onze leer, het allerheiligst geloof, dat **onze** kerken liefhebben.

Laat het nu eindelijk eens uit zijn met alle karikaturen van wat wij voorstaan en prediken!

Aanvaardt ons zoals wij in werkelijkheid – door genade – mogen zijn: kerken van de Here Jezus, die met u staan op de grondslag van de gereformeerde belijdenis en met u willen strijden voor het geloof, dat de heiligen overgeleverd is. En dat in een land, waar al meer de troon van de satan wordt opgericht.

Er is zondag jl. in onze kerken voor uw besprekingen van deze week bijzonder gebeden.

In onze kerken leeft de diepe overtuiging **dat** wij niet slechts goede burens mogen zijn, **maar** uiteindelijk elkaar moeten gaan vinden aan de ene avondmaalstafel. Dit klemt te meer nu wij al meer gaan zien dat de satan uitgaat om de volken te verleiden en hen tot de oorlog verzamelt tegen de legerplaats der heiligen en de geliefde stad.

Op de **weg** naar de ene avondmaalstafel zal veel wijsheid, liefde, zelfverloochening en geduld van de **kerken** worden gevraagd. Maar ook hier is Christus onze Rehouder. Door Zijn kracht zal het mogelijk zijn bergen te verzetten.

Broeders, laten wij ons het woord van Calvijn herinneren, **die** in zijn Institutie schrijft: 'Laat ons **dus** bedenken, dat telkens **als** de kerkelijke eenheid ons **aangeprezen** wordt, het hierom gaat, dat terwijl onze **verstandenen** overeenstemmen in Christus, ook onze willenen door de wederkerige welwillendheid in Christus met elkander verbonden zijn' (IV,2,5).

God zegene uw vergadering en leide uw besprekingen door Zijn Heilige Geest.

A.N. Hendriks

KERNREDACTIE

DR W.G. DE VRIES (eindred.) DRS G.J. VAN MIDDELKOOP PROF. DR. M. TE VELDE

OVERIGE REDACTIELEDEN

DRS R. TER BEEK DRS B. LUITEN DRS C.J. DE RIJSE DRS H. VELDMAN PROF. UH. K. VELING

MEDWERKERS

DRS J.A. BOERSEMA J.M. DE JONG A.JOH. KISJES DRS J. MESSELINK DRS J. SMILIK

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 14.8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre BV., Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes. Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel (0 1100) U5591.

ABONNEMENT

f 84,75 per jaar, f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland) Buitenland f 143,50 per jaar (zccpost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn

Losse nummers f 1,85 (excl. porto)

ADVERTENTIES:

Pris f 0,45 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

VAN RIETSCHOTEN

BOEKHANDEL	KANTOORVAKHANDEL	KANTOORINRICHTING
Boekhandel	Kalzerswaard 8, Rotterdam	Tel 010-4820488
Kantoorvakhandel	Kalzerswaard 73	Tel 010-4821365
Kantoorinrichting	Gebroeken Meeldijk 123, Barendrecht	Tel. 01806-19744
Faxnr. 010-4793699, Rotterdam	Faxnr. 01806-21165, Barendrecht	

CHRISTELIJKE LEVENSTIJL I

Een **waardevol** boek

Er is opnieuw een exemplaar toegevoegd aan de toch al indrukwekkende reeks *Ethische Bezinning*. De vijftiende-
ligte serie is, zoals bekend, van de hand van de Kamper
ethicus dr. J. Douma. Wet nu verschenen deel behandelt
een onderwerp, dat momenteel volop de aandacht trekt,
zoals de schrijver zelf constateert. Naar de disco gaan?
Dansen? Is bijbels toneel een verantwoorde mogelijk-
heid? Beroep, vrijetijdsbesteding, geldbesteding, televi-
sie, drinken, roken, sport, al deze onderwerpen vormen
maar een greep uit de grote hoeveelheid thema's die door
Douma worden aangesneden. Kleine zaken? Maar ze
houden alle verband met de grote zaak van navolging van
Christus te midden van 'een ontaard en verkeerd ge-
slacht', waaronder christenen hebben te schijnen als lich-
tende sterren (Fil.2,15).

Dat is de invalshoek van waaruit Douma de christelijke
levensstijl behandelt: de navolging van Christus. Hij defi-
niëert deze levensstijl als volgt: het is die manier van le-
ven, waarin mensen in christelijke vrijheid en in verbon-
denheid met Christus' gemeente vorm geven aan de
navolging van Christus (39). In christelijke vrijheid én in
verbondenheid met Christus' gemeente. Het is één van de
aantrekkelijke kanten van het boek, dat daarin een ge-
slangde poging gedaan wordt deze twee (aan elkaar te-
gengesteld lijkende) draden met elkaar te verweven van-
uit de navolging van Christus. In 1983 schreef Douma in
Radix over *Persoonlijke vrijheid binnen de gemeenschap*
(9e jrg., nr. 3). Toen lag onmiskenbaar het accent op de
persoonlijke vrijheid. Nu komt evenwichtiger de verbon-
denheid met de gemeenschap naar voren, ik vermoed als
reactie op het ook in de kerk om zich heengrijpend indivi-
dualisme.

Znu de definitie van wat christelijke levensstijl misschien
nog aan kracht winnen, als daarin ook de christelijke
norm verwoord zou worden (bijvoorbeeld door de toe-
voeging: in gehoorzaamheid aan Gods Woord)? Onmis-
baar is deze 'toevoeging niet, want deze gehoorzaamheid
ligt al opgesloten in de navolging van Christus. Douma
schrijft: 'Wat houdt deze navolging in? Navolgen heeft in
elk geval de eenvoudige betekenis van dienen of gehoor-
zamen' (15).

Het is winst, dat de schrijver er voos waakt de christelijke
levensstijl te laten opgaan in de beantwoording van een
reeks van vragen over wat mag en niet mag. In een afzon-
derlijk hoofdstuk wordt stilgestaan bij de voedingsbodem
van het christelijk handelen, de omgang met God. De
schrijver bezint zich daarin op de christelijke spiritualiteit
met als leidraad het apostolicum. Actuele vraagstelling

gaat samen met diepgang. Dit gegeven, gecombineerd
met het feit, dat ook dit deeltje in de no-nonsense-stijl van
Douma geschreven is, zal het boek ongetwijfeld gretig af-
trek doen vinden. Ik kan me althans niet voorstellen, dat
de gereformeerde wereld niet met enthousiast koopgedrag
zou reageren, nu een hoek verscheen in verband met een
onderwerp waarover zoveel vragen leven en zoveel onze-
kerheden bestaan. Het proces van een zekere heroriëntatie
waarin deze gereformeerde wereld zich bevindt is ook
merkbaar op het gebied van de levensstijl. Maar juist dan
is het goed tegelijkertijd de vaste vertrekpunten in het
nog te houden. Douma helpt daarbij.

Tussen de regels door krijg je het gevoel dat de keuze van
de stof de schrijver hoofdbrekens gekost heeft. En niet al-
leen tussen de regels door. Verschillende keren wijst de
schrijver erop dat allerlei zaken niet aan de orde komen,
omdat zij in andere deeltjes van de serie *Ethische Bezin-
ning* behandeld zijn of behandeld zullen worden. De bij-
drage van Douma is dus niet zoiets geworden als een
handboek voor alle mogelijke vragen op het terrein van
de christelijke levensstijl. Maar het lijkt me, dat de schrij-
ver er toch goed in geslaagd is bij de selectie van onder-
werpen die thema's aan de orde te stellen, die op dit mo-
ment het meest van belang zijn en die bij veel christenen
leven of zouden moeten leven.

Opleggen of overleggen?

In hoofdstuk 3 confronteert de schrijver zich uitvoerig
met de gereformeerde zede. Dit begrip is van betrekkelijk
jonge datum en werd gebruikt voor het levensgedrag van
de gereformeerden in de jaren vóór en ná de Tweede We-
reldoorlog. Binnen de gereformeerde zede kreeg je een
duidelijk antwoord op de vraag hoe je hebt te staan tegen-
over kaartspel en bioscoop, kerstboom en toneelspel, de
laatste mode en bewuste gezinsvorming, zondagsheili-
ging en dans en noem maar op. Nu constateren we, dat
oudere zederegels in toenemende mate verdwijnen of al
helemaal verdwenen zijn. Ouders en opvoeders lopen
vaak op tegen en worden soms ook gefrustreerd door ver-
schillende benaderingswijzen binnen één gemeente. Van-
daar dat de vraag rees: is het niet wenselijk, dat wij op
zoek gaan naar een nieuwe gemeenschappelijke zede?
Douma voelt veel voor dat samen zoeken en overleggen,
maar voelt helemaal niets voor een opgelegde zede. Want
een opgelegde zede en wetticisme gaan hand in hand. Hij
stelt, dat we verkeerd bezig zijn, wanneer we als gemeen-
teden bij elkaar komen om via concrete voorschriften
elkaar te hinden. Dan doen we tekort aan de christelijke

vrijheid. In een interview in het *Nederlands Dagblad* (9 sept. 1992) **vatte** Douma zijn standpunt als volgt samen: 'Een zekere code-vorming is er altijd en inag ook nagestreefd worden. Maar zodra we Leggen: nu moeten we elkaar komen om af te spreken, dat we allemaal gelijk zullen handelen zitten we verkeerd. Ik heb dat in m'n boek uitvoerig behandeld en ben benieuwd naar de reacties'. Mijn reactie kan heel kort zijn. Ik zou niet weten, wat er op deze woorden aan te merken valt, vooral niet omdat de schrijver het *opleggen* van een code wel afwijst, maar *tegelijkertijd* veel energie spendeert aan pleidooien voor goed *overleg* binnen de gemeente.

Douma henadrukt, dat ethiek in het Nieuwe Testament *gemeente-ethiek* is (33). We moeten samen een levende gemeenschap vormen: 'Het kan niet genoeg onderstreept worden van hoeveel belang dat voor onze christelijke levenswandel is' (65). En op de volgende bladzijde: 'Als we vandaag werkelijk een gemeenschap vormen moeten we met elkaar ook overleggen hoe we in de huidige morele crisis onze weg kunnen vinden (...). Hoe geven we vorm aan onze dagelijkse omgang met God? Hoe hantieren wij de tv? Hoe moet het als onze kinderen naar de disco willen? Kunnen we één lijn trekken als zich onderlinge verschillen in gedrag voordoen die tot spanningen leiden.' Dergelijke oproepen zijn al meerdere malen door anderen ten beste gegeven. Hopelijk doen ze hun werk.

Zede of levensstijl

Douma prefereert het begrip 'christelijke levensstijl' boven 'gereformeerde zede'. De term 'zede' klinkt inderdaad statisch; gemakkelijk kan in de zede belangrijker worden wat 'men' vindt dan wat Christus voorschrijft. Toch kun ik me niet aan de indruk onttrekken dat Douma, in zijn ijver voor de christelijke levensstijl, de gereformeerde zede wel een erg donkere belichting heeft gegeven. Deze zede komt er bij Douma, ondanks de goede woorden die er hier en daar vallen, bekaaid af. Zeker in het licht van liet feit dat Douma, waar het gaat om bioscoop, toneel, dans etc., ondanks bepaalde nuanceringen, per saldo tneestal terecht komt bij een positie, die dicht in de buurt blijkt te liggen van deze gereformeerde zede. Ook qua keuze van de stof leunt Douma in de hoofdstukken 4, 5 en 6 zwaar aan tegen geliefde onderwerpen uit de gereformeerde zede. In dat licht komt de mate waarin Douma zich in hoofdstuk 3 van deze zede distantieert bij mij ietwat overtrokken over.

Christelijke levensstijl gaat diep, zo stelt hij, tot op de bodem van het hart. Maar bij 'zede' gaat het om groepsge-drag, om wat 'men' doet. Daarom is het verschil tussen christelijke levensstijl en gereformeerde zede het verschil tussen diepgang en oppervlakte. Mensen, die de zede volgen, kunnen onoprecht zijn (80). Jazeker, dat zal vaak het geval geweest zijn. Is per definitie hypocrisie uitgesloten, nu we liever spreken over christelijke levensstijl? En aan de andere kant: stond de 'gereformeerde zede' werkelijk zo ver af van wat onze ouders en grootouders ten diepste bewoog? De zede kon vaak tot lege traditie worden, maar

dat oppervlakkigheid zonder **meer** eigen was aan de zede geloof ik niet.

Dansen

Een door Dourna zelf gegeven illustratie kan dit verduidelijken. Om te ondersteunen, dat de zede een verzameling van gewoonten van christenen is, zonder dat die gewoonten altijd **k** maken hebben met de concrete navolging van Christus, schrijft hij: 'Men kan niet zeggen dat er door gelovigen in bijbelse tijden niet gedanst werd. En waarom zou dansen in onze tijd altijd ongeoorloofd zijn? Dans kan samengaan met een christelijke levensstijl. En omgekeerd: het niet-dansen van miljoenen christenen zal vaak weinig met christelijke levensstijl te maken hebben'. Dat is z.i. wel het geval, als een danseres om principiële redenen met haar oude leven breekt. 'Maar bij miljoenen christenen ligt dat anders. Zij dansen niet omdat hun ouders dat niet deden en het binnen hun kerkelijke gemeenschap niet gedaan wordt' (79, 80). Zouden deze miljoenen (!) broeders en zusters werkelijk zo onnadenkend door het leven **gaan** (of gegaan zijn) als hier gesteld wordt? Rij de bewaring van de zede zal er zeker veel onnozelheid en traditie **meegekomen** zijn. Maar zou de zede om niet mee te doen aan de meeste dansvormen ook vroeger niet een diepe verankering gehad hebben in de navolging van Christus?

Douma benadert de dans positiever dan Voetius. Douma heeft de bijbel aan zijn kant, als hij de dans ziet als *goede* gave van God. Lezen we door, dan blijkt uiteindelijk dat ook Douma geen mogelijkheden ziet om in de praktijk met de moderne dans uit de voeten te kunnen: 'Concilies, theologen en kerkeraden wisten best waar ze het over hadden, als de "dansen" met een wereldse levensstijl in verband brachten. Zij kenden hun tijd en hun eigen mensen. En daarom wilden ze de gelovigen buiten de gevaarzone van het dansen houden. Wie meent te staan, zie toe dat hij niet valle (1 Kor. 10,12). Die tekst haalt Voetius terecht aan. Mijn advies komt op hetzelfde neer' (169). In verband met de disco had de schrijver enkele bladzijden daarvoor al geschreven, dat jongeren deze de mg toe moeten keren (163). Bij alle waardevolle en heilzame correcties op de zede die Douma aanbrengt, komt zijn christelijke levensstijl uiteindelijk terecht bij de diepere lagen die ook onder de vroegere zede verborgen lagen. Volgende keer verder.

G. Gunnink

N.a.v.: J. Douma. *Christelijke levensstijl*, (ierie: Ethische Bezinning, deel 5), Uitg. Van den Berg, Kampen 1992, 212 pag. Prijs: f 29,50.

De Christelijke Gereformeerde Kerken en het streven naar eenheid

In *De Wekker* schrijft ds. D. Quant een serie artikelen over de gang van zaken op de Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken, die te Apeldoorn bijeenkwam, onder de titel 'Apeldoorn centraal'.

Met name interesseert ons het verslag van de debatten over de samensprekingen met de Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken. Wij weten inmiddels, waarop deze uitgelopen zijn.

Ten aanzien van de Gereformeerde Kerken (aangeduid als G.K.V) is uitgesproken dat op de volgende synode duidelijkheid moet komen over de verschillen. Met name dient er een antwoord te komen op de vraag, of deze verschillen een belemmering vormen op de weg naar verdere eenheid. Daarbij werd een voorstel van ds. J. Plantinga verworpen om uit te spreken dat het de roeping is van de Koning van de Kerk om de eenheid te zoeken met de Gereformeerde Kerken. De synodecommissie achtte dit 'te concreet'. Slechts 14 leden van de 52 afgevaardigden stemden voor dit voorstel. Prof. dr. W. van 't Spijker waarschuwde de synode dat een afwijzing van het voorstel van ds. Plantinga een verkeerde indruk zou wekken: 'Alsof u dit niet zo ziet dat het zoeken van eenheid een roeping van God is'. De hoogleraar was van mening dat men niet kan zeggen dat 'te concreet' gesproken wordt: 'Als de Koning van de Kerk iets zegt, is het nooit te concreet'. Ook prof. dr. W.H. Velema adviseerde gunstig ten aanzien van het voorstel-Plantinga: 'Gaaf al ons spreken over eenheid niet terug op deze basis? Als het hier niet op teruggaat, waarop dan wel? Wanneer we dit niet willen uitspreken, dan komt alles in de lucht te hangen'. De synode verzoekt nu de Gereformeerde Kerken het gesprek voort te zetten.

Wat de Nederlands Gereformeerde Kerken (aangeduid als NGK) betreft, werd door deze synode besloten de samensprekingen voort te zetten. De verschillen tussen beide kerkverbanden dienen duidelijker geformuleerd te worden, met bezinning op de vraag, hoe ernstig deze verschillen zijn. De daartoe aangewezen deputaten kregen de opdracht de gesprekken over het Akkoord van Samenleven in de Nederlands Gereformeerde Kerken voort te zetten, 'en daarbij mede aandacht te geven aan diverse landelijke en plaatselijke ontwikkelingen die een belemmering op de weg naar eenheid kunnen zijn'.

Zo is momenteel de stand van zaken. We geven nu iets door uit het verslag van ds. Quant.

Geref. Kerken (Vrijg.): toespraak dr. A.N. Hendriks

In de middagzitting was er grote publieke belangstelling voor de behandeling van de verhouding tot de Geref. Kerken (Vrijg.). Aanwezig waren vier leden van het betrokken deputaatschap uit

de GKV: van hen sprak de voorzitter, dr. A.N. Hendriks, de Synode toe. Hij gewaagde van de nu reeds 45 jaar durende samensprekingen, die nog steeds niet geleid hebben tot heling van de gebroken avondmaalstafel. Met woorden van ds. J.H. Velema noemde hij dit een aanklacht en een opdracht. Vanuit de Schrift, zo zei hij, zijn de GKV de weg tot eenheid met de CGK opnieuw gegaan. Uw Synode constateerde in 1989 *ernstige* verschillen. Inderdaad, verschillen zijn er; maar 'wanneer u ons te licht bevindt, geeft u dan duidelijker aan, waarin wij aan de confessie te kort doen. Wijst ons dan naar Lev. 19:17 openlijk terecht'. Zo, aldus dr. Hendriks, kunnen we ook samen verder komen. We zijn één in leer en belijdenis; dat bleek ook nog eens uit de onlangs verschenen Beknopte Geref. Dogmatiek – een gesprek uit Apeldoorn, dat onder ons een dankbaar onthaal vindt. Er is in onze Kerken veel voor deze bespreking gebeden jl. zondag, opdat het tot de ene avondsmaaltafel zal kunnen komen, onder de zegen van de Here.

Deze toespraak, waaraan in de loop van de bespreking vaak werd herinnerd, maakte indruk op de leden van de Synode en werd door de preases beantwoord: hij refereerde aan het feit dat 100 jaar gescheiden optrekken het soms moeilijk maakt om elkaar goed te verstaan; daarom is het goed elkaar duidelijk te maken wat ons beweegt.

Bespreking GKV

Een grote rij sprekers meldde zich voor de eerste over dit rapport van deputaten Eenheid. In dat rapport meldden de deputaten dat zij wel verder waren gekomen, maar dat er terzake van de toeëigening van het heil en van de belijdenis over de kerk (art. 27-29 K.O.; bedoeld wordt op de 'ware-kerk-gedachte') toch nog wel verder gesproken moet worden. Van de kant van de GVK was men niet tevreden met wat van onze zijde gezegd is over de wijze waarop indertijd met prof. dr. B.J. Oosterhoff gesproken is toen zijn boek 'Hoe lezen wij Genesis 2 en 3?' verscheen; en ook klemde voor hen onze verhouding met de Ned. Geref. Kerken, die in een aantal gemeenten heel intens beleefd wordt.

Opvallend was het hoge peil waarop de discussie zich deze middag bewoog. Opvallend was ook het aantal sprekers dat pleitte om de duidelijkheid waarom de broeders van de GKV vragen. Ook vroegen sommigen zich af of er geen inventarisatie moest komen van de plaatselijke contacten met gemeenten van de GKV: na de Synode van 1989 lijkt er toch plaatselijk wel wat los te gekomen te zijn; dat zijn tekenen die we landelijk moeten honoreren op de een of andere wijze. Ook werd gevraagd naar de diepste motieven in de vele samensprekingen: dat staat toch wel onder de heilige drang vanwege Christus' gebod tot een eenheid en onder de klem en beheersing van de Heilige Geest? Het eerder vastgestelde bezinningsstuk over de toeëigening van het heil zou – naar het oordeel van velen – een goede leidraad kunnen zijn bij voortgaand gesprek.

In een prae-advies wees prof dr. J van Genderen er op dat het wel wat te sterk was voorgesteld als gezegd was dat we nu al 45 jaar samen spreken: ongeveer de helft van die jaren is er niet meer dan een briefwisseling tussen Synoden geweest. Ook moesten we er volgens hem rekening mee houden dat een streven naar eenheid geen scheur in eigen gelederen moet veroorzaken (naar een woord van de Zwitserse reformator Bullinger). Prof. Velema was hoopvol gestemd na deze bespreking, maar had ook enige teleurstelling: de zaak Oosterhoff en onze verhouding tot de NGK zullen wellicht op de c.k. Synode van de GKV wel moeite geven.

Na indienen van enkele voorstellen ging deze zaak terug naar de commissie voor voorbereiding tot verdere behandeling.

Bespreking verhouding NGK – vervolg

De commissie van de synode was in haar **rapport** een heel eind bij elkaar gebleven. Toch had een minderheid (net als bij deputaten) **een** gedeeltelijk afwijkend oordeel t.a.v. de taxatie van de toeëigening van het heil. Terwijl de meerderheid van de commissie vond dat er hierover en over de functionering verder landelijk en plaatselijk moet worden **doorgesproken**, vond de minderheid dat de geconstateerde verschillen blijven binnen de grenzen van de belijdenis, hoewel vragen overblijven t.a.v. de functionering ervan.

Namens de meerderheid antwoorde ds. J. Jonkman. Hij legde o.a. de vinger hij **de** gedachte dat het er soms op lijkt dat **we**, terwijl we dezelfde woorden spreken, toch iets verschillends bedoelen. Daarom is voortgaand **gesprek** echt noodzakelijk: oproep ook aan de NGK dit weer aan te gaan, bijv. aan de band van het **beziensstuk** over de tneigening van het heil. Hij stemde voorts in met de geuite **bezwaren** tegen de functionering van het AKS. Vroeger dachten we bij eenwording dit Akkoord ingewisseld zou worden voor 'onze' Dordtse Kerkorde. Na de uitspraken op de Landelijke Vergadering **moeten we** daar toch meer reserves over hebben: dat is **alleminst** vanzelfsprekend. Maar stoppen? Dat niet.

Namens de minderheid van de commissie antwoordde br. A.J. de **Vuyst**. Hij **benadrukte** dat ook deze groep wil dat er **landelijk** zal worden **doorgesproken** over het functioneren van al deze dingen. Hij gebruikte het beeld van twee mensen **die** ieder aan een kant van een grote hol staan en die **willen** verrollen. Dat lukt niet zolang ze tegenover elkaar staan: ze zien elkaar namelijk niet **en** hun tegengestelde **duwkrachten** heffen elkaar op. Als één nu iets opschuift werkt dat dubbel **goed**: je krijgt de ander in 't vizier **en** je duwt gezamenlijk meer dezelfde kant op.

Namens de meerderheid van deputaten sprak ds. P. den **Butter**. Hij ging nog **eens** in op de grote vragen rond het AKS en de noodzakelijkheid om over de (door de meerderheid van deputaten als wezenlijk getypeerde) verschillen door te blijven **spree**ken. 'Soms denk je: we raken **elkaar**...maar even later ben je het weer kwijt'.

Namens de minderheid kon ds. D. Quant enkele vragen **beantwoorden**; **vanuit** de briefwisseling tussen commissie NGK en deputaten CGK lichtte hij toe hoe de minderheid ertoe gekomen was te spreken over **accentsverschillen** binnen de grenzen van Schrift en belijdenis.

Het werd tijd voor **pre-advies** van **twee** hoogleraren.

Prof. **Van Genderen** hoopte dat niet al te veel veranderd zou worden aan de lijn van de commissie. We kunnen nog niet echt voortgaan op de weg naar de eenheid; er is veel gebed om eenheid naar binnen **en** naar buiten **nodig**. Prof. **van 't Spijker** **k**-nadrukte dat de **eenheid** een door God gegeven goed is. Er is één belijdenis, die **ze**gt dat we met één Kerk te **m**aken hebben. Laat ons zien up Hem, die ons roept, en ook in deze dingen de Getrouwe is.

Zoals te verwachten **was**, kwamen er veel voorstellen, die getypeerd konden worden als **aanscherpingen** van zowel de lijn **van** de meerderheid van de commissie als van de minderheid, evenals **van** deputaten. De commissie van de Synode moest er **dus** opnieuw mee aan het werk.

W.G. de Vries

UIT DE KERKEN

BEROEPEN

Beroepen: te Emmen (tweede predikantsplaats): P. Nie-meijer te Dordrecht; te Harkstede (Gr.) i.c.m. Overschild: **J.H. Dunnewind**, kandidaat te IJsselmuiden; te Siegerswoude-Frieschepalen: Jac. Ophoff, kandidaat te Kampen. **Aangenomen** naar Gramsbergen: A.H. Verbree te Ulrum, die bedankte voor Vroomshoop.

PREDIKANTSPLAATS

Marienberg * De kerkeraad te Marienberg heeft besloten per 1 april 1993 een tweede predikantsplaats in te stellen. Vanaf die datum is dus de helft van de gemeente vacant. De gemeente telt momenteel 830 leden.

Rectificatie: In het overlijdensbericht van ds. P. Plaatsman stond abusievelijk de datum van emeritaat op 1 juli 1985; die moet zijn 1 juli 1987.

ADRESWIJZIGING

Tilburg * Scriba: A.M. van de Welle, van Grevenbrouckstraat 15, 5175 AW Loon op Zand, ☎ (04166) 17 82.

Promotie drs. C.J. de Ruijter

Op woensdag 16 december hoopt aan de Theologische Universiteit te Kampen drs. C.J. de Ruijter te promoveren op een proefschrift, getiteld: 'De horizon van het heil. Theorie en praxis bij Johann Baptist Metz en Clodovis Boff, mede in verband met de verkondiging en het diaconaat van de kerk'. Drs. De Ruijter (43) is universitair docent homiletiek (preekkunde) aan genoemde universiteit. De promotieplechtigheid vindt plaats in de Lemkerzaal, Broederstraat 16 te Kampen. Aanvang 15.00 uur.

* Als regel horen die adres-gegevens in deze rubriek thuis, die ook te vinden zijn in het Handboek.

* Ook het nieuws betreffende beroepingswerk, examina en preekconsenten, particuliere en generale synoden, kerkelijke agenda, jubilea, overleden predikanten **en** het nieuws van in het Handboek vermelde verenigingen kan worden ingestuurd (geen verslagen!).

* De redactie van de rubriek behoudt i.v.m. **beschikbare** ruimte zich het recht voor, informatie in te nemen **of** niet op te nemen.

* Gegevens dienen uitsluitend *schriftelijk* opgegeven te worden: De Reformatie, t.a.v. 'Uit de kerken', Postbus 25, 4460 AA GOES. *Per fax* is ook mogelijk: (01100) 16492.

* In het algemeen geldt: informatie die donderdagochtend bij ons binnen is, staat afgedrukt in De Reformatie van de daaropvolgende week.